

ISTORIA UNUI DEZACORD:

UNINOMINALUL

Acest material a fost publicat în cadrul proiectului „Către un proces electoral performant în România”, derulat de Asociația Pro Democrația și susținut financiar de Agenția pentru Strategii Guvernamentale. Opiniile exprimate în acest raport aparțin Asociației Pro Democrația și nu reflectă poziția oficială a finanțatorilor.

© Material editat de către Asociația Pro Democrația

Publicat la București, decembrie 2008

Dreptul de autor

© Asociația Pro Democrația (APD)

Toate drepturile sunt rezervate APD. Atât publicația, cât și fragmentele din ea nu pot fi reproduse fără permisiunea Asociației Pro Democrația

Asociația Pro Democrația
Bd. Mareșal Averescu nr. 17
Pavilion F, etaj 3
Sector 1, București

Tel./fax: (+4021) 222 82 45
(+4021) 222 82 54
E-mail: apd@apd.ro
Web: www.apd.ro

I. Introducere	5
II. Sistemul electoral românesc	9
II.1. Scurtă istorie a fraudei electorale la români	9
II.2. Sistemele electorale românești - de la 1831 până la instalarea comunismului	11
II.3. Închiderea cercului. Întoarcerea la sistemul reprezentării proporționale.....	14
III. Evoluția reformei electorale	16
III.1. Defectele proporționalului.....	16
III.1.2. Parlamentul ascuns	16
III.1.3. Disproporțiile proporționalului.....	17
III.2. Evoluția proiectului de reformă electorală.....	18
IV. Dilema alegerii celui mai bun sistem electoral	24
IV.1. Sistemul mixt cu compensare	24
IV.2. Critici aduse sistemului APD.....	27
IV.3. Sistemul francez - susținut de PSD, iar mai apoi de președintele Traian Băsescu	28
IV.4. Critici aduse sistemului majoritar în două tururi	29
IV.5. Sistemul de consens	30
IV.5.1. Simularea sistemului electoral 2008	30
IV.6. Dezavantajele sistemului	33
V. Concluzii	35
Glosar electoral	36
Bibliografie	38

I. Introducere

După tumultosul an 2000, pe fundalul unei veritabile crize de autoritate atât la nivelul instituțiilor politice, cât și a partidelor, tema reformei politice a intrat în atenția opiniei publice. Cu atât mai mult cu cât schimbarea politică nu a cunoscut un ritm asemănător schimbărilor sociale sau economice. După ce organismul social fusese grav afectat de o tranziție traumatizantă, reforma politică devenea un instrument de presiune pentru transformarea unui sistem de partide anchilozat. Ori, deja spre sfârșitul ultimului deceniu al secolului trecut o formă incipientă de criză politică - inerentă perioadei inițiale de echilibrări instituționale și stabilizare a regimului politic - s-a suprapus unor crize sociale și economice difuze, provocate de violența tranziției economice și sociale. În aceste condiții, reprezentarea parlamentară fondată pe sistemul proporțional de listă închisă a fost percepută drept una dintre cauzele fracturii sociale și politice care scinda societatea românească. Sistemul reprezentării proporționale de listă a apărut ca unul dintre instrumentele prin care interesele grupurilor sociale defavorizate care aspirau atât la o minimă participare politică și la asigurarea accesului satisfăcător la resurse erau ocluate. Cum realitatea electorală este doar o formă particulară a realității sociale, de altfel destul de îndepărtată de specificul realității cotidiene - singura pe care oamenii o pot evalua în raport cu un «„aici” al corpului meu și un „acum” al prezentului meu»¹ - dezbateră din jurul problematicii derivând din dezbateră asupra sistemelor electorale a putut fi ușor manipulat politic. Iar istoria uninominalului pe care o prezentăm în paginile următoare a fost presărată de nenumărate neînțelegeri mai mult sau mai puțin accidentale. Dar în final, dincolo de presiunile semnificative, dezacordul forțat privind sistemul electoral nu a putut anihila definitiv un exercițiu instructiv de construire a consensului civico-politic.

Dacă deja de multă vreme este un truism faptul că Parlamentele și puterea politică nu sunt percepute ca fiind într-adevăr reprezentative pentru diversele straturi sociale², în democrațiile consolidate scăderea încrederii în instituțiile politice este totuși compensată de o stare de spirit democratică, social consfințită pe de o parte prin existența unor forme de participare politică la nivelul partidelor, pe de altă parte în diversele forme de asociere ce stimulează exprimarea cererilor sociale, economice și politice. Ori, în România - pe fundamentul unei culturi politice de supunere - promovarea formală de către regimul totalitar a unei participări politice de comandă strict supravegheate, prin care se urmărea forțarea legitimității prin participare de tip colectiv și controlat, a creat obișnuințe subiective care, suprapuse unor comportamente noncritice și nonparticipative, a facilitat amplificarea nemulțumirii politice ilustrată atât în votul de protest (cum a fost cazul votului pentru Partidul România Mare la alegerile parlamentare din 2000), cât și a scăderii ratei de participare la alegeri. Originile acestei situații pot fi găsite în amplificarea inegalităților sociale, dublată de blocarea ascensorului social, care au crescut frustrarea socială și politică.

Deja în Barometrele de Opinie Publică (BOP) realizate de Fundația Soros, la sfârșitul anului 2001 și la mijlocul anului 2002, cererea privind o reformă politică era surprinsă ca subiect central al cercetării. Interesul pentru reformarea instituțiilor politice putea fi corelată cu lipsa de încredere în instituțiile politice și întărea ipoteza că sistemul politic românesc devenise nereprezentativ.

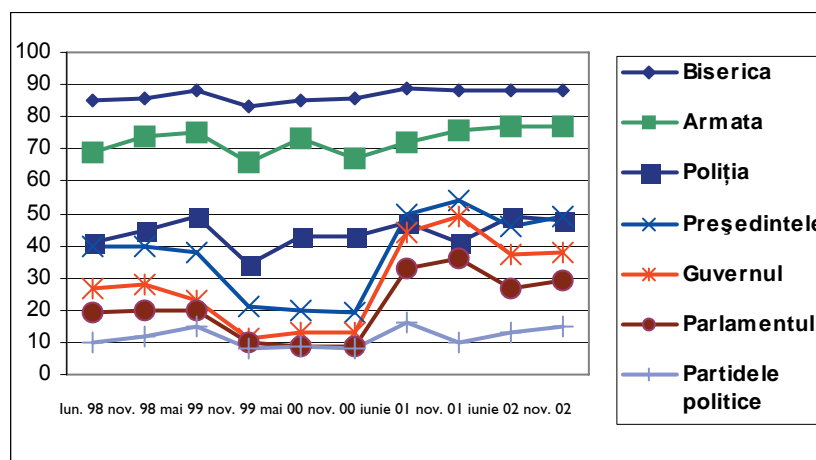

Figura 1. Dinamica încrederii în Biserică, Armată, Poliție, Președinte, Guvern, Parlament și partide politice între iunie 1998 și noiembrie 2002 conform BOP.³

¹ Peter L Berger, Thomas Luckmann, *Construirea socială a realității*, Editura Art, București, 2008, p. 39.

² Robert Dhal, Poliarhiile, Institutul European, Iași, 2000, p 46

³ Sursa BOP-FSD, *apud* Raport Final – Forum Constituțional, Asociația Pro Democrația, București, 2002, p.28.

Concilierea priorităților clasei politice cu cele ale societății românești devenise deci o urgență, iar impactul fracturii sociale asupra politicii nu mai putea fi neglijat. Pentru a asigura suportul social al guvernării, o formă de legitimitate democratică se cere restabilită. În aceste condiții reforma clasei politice și în principal a modului de selecție al parlamentarilor, a trecut din zona de interes a câtorva organizații în agora. Dacă în anii '90 problema reprezentării și a sistemului electoral nu a contat în dezbaterile publice, după anul 2000 situația s-a schimbat. Dincolo de tematica populistă și antiparlamentară asumată copios de politicienii cu tendințe extremiste, frustrarea socială a jucat un rol important în modificarea graduală a poziției clasei politice privind reforma sistemului electoral. Căci sentimentul de frustrare socială afecta mai ales așa zisul electorat tradițional al Partidului Social Democrat (PSD), cel mai defavorizat, dar și cel mai expus influenței populismului. Reacția antipolitică, dar mai ales antiparlamentară se observă în câteva sondaje de opinie din anii 2001-2002 și se amplifică rapid. De exemplu, dacă în noiembrie 2001, numărul parlamentarilor era considerat prea mare de 67% dintre respondenții BOP, în iunie 2002 numărul acestora ajungea la 87%. Pe de altă parte, gradul de cunoaștere a parlamentarilor înregistra o tendință inversă, căci dacă doar 36% dintre cei chestionați în noiembrie 2001 cunoșteau cel puțin un parlamentar din circumscripție, iar 62% nu cunoșteau niciun parlamentar, în iunie 2002 doar 26% își mai aminteau numele unui parlamentar, iar 72% nu cunoșteau niciun parlamentar.

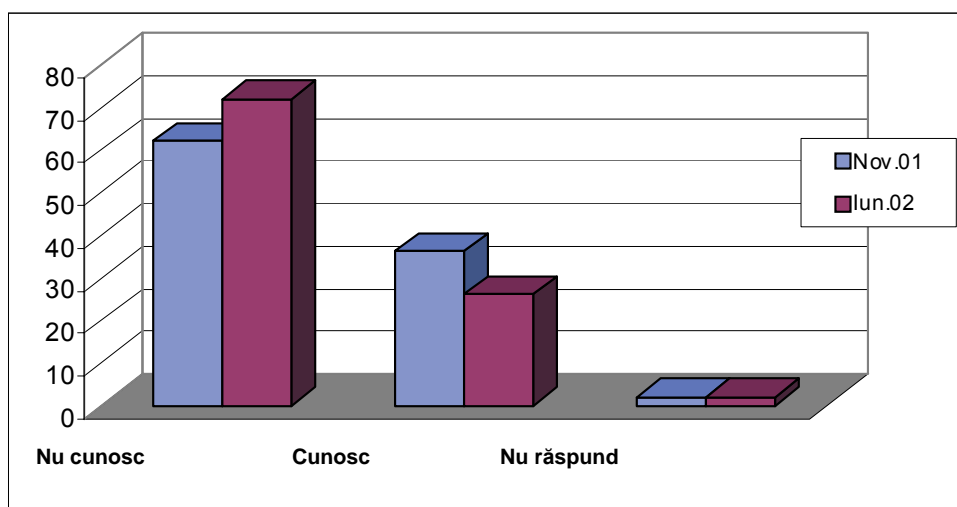

Figura 2. Dinamica răspunsurilor privind cunoașterea cel puțin a unui parlamentar între noiembrie 2001 și iunie 2002 (Sursa BOP-FSD).⁴

Acesta a fost contextul în care dilema alegerii sistemului electoral, și în special dezbaterile privind cea mai bună formă de sistem electoral cu trimitere la doar două sisteme electorale, majoritar sau proporțional, a intrat în dezbaterile publice. Cum reforma electorală apărea drept una dintre soluțiile fezabile pentru responsabilizarea clasei politice și consolidarea majorității necesare guvernării, opinia publică a preluat tema, deși doar la nivel superficial. Oricare ar fi motivul pentru care reforma electorală a trecut de zidul indiferenței publice, aspectele tehnice - tipul sistemului electoral, sistemul de partide și modul de formare a Guvernului - au fost marginalizate în favoarea abordărilor „politice”.

Schimbarea sistemului electoral nu este o soluție miracolă care să conducă la transformarea radicală a relației politice dintre partide și cetățeni. Căci rolul cetățeanului în cetate, influența și controlul său asupra mecanismelor politice locale sau centrale nu cresc în mod automat odată cu transformarea sistemului electoral, ci depind de disponibilitatea către participare civică. Oricum, pe măsură ce o serie de campanii publice în favoarea reformei sistemului electoral, inclusiv ale Asociației Pro Democrația (APD), se desfășurau, așteptările multor români privind schimbarea sistemului electoral prin introducerea circumscripțiilor uninominale au crescut. Dar cum radicalismul unei reforme electorale poate antrena efecte perverse sau contrare celor vizate, formula care părea să asigure concilierea dintre obiectivele reprezentării democratice cu cele ale alegerii uninominale a parlamentarilor era cea a sistemului mixt – care întrunește atât calitățile sistemelor majoritare cât și ale celor proporționale, în timp ce le minimizează defectele.

⁴ Sursa BOP-FSD, *op.cit.*, p.25.

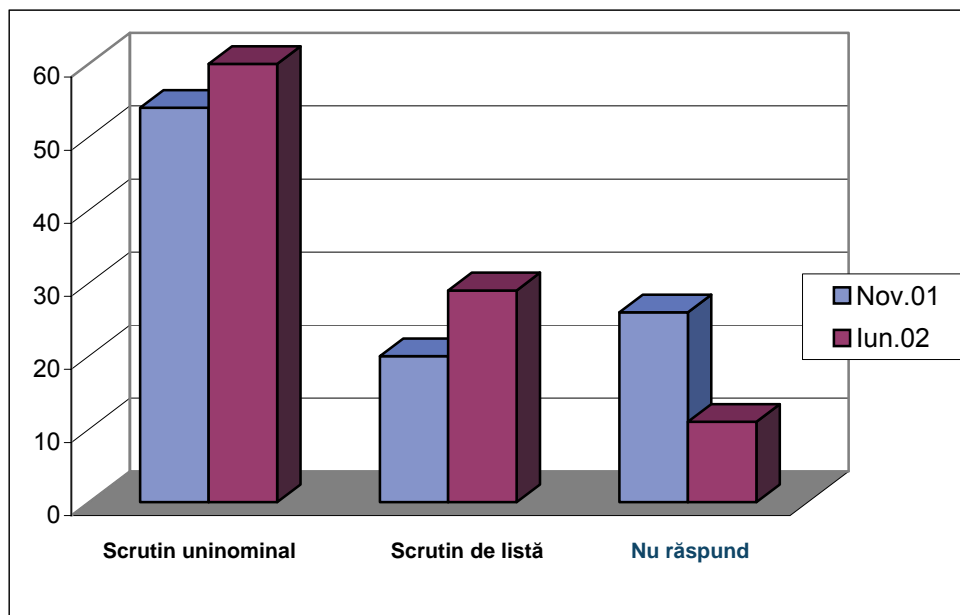

Figura 3. Evoluția preferințelor privind tipul de scrutin - noiembrie 2001 și iunie 2002⁵.

Cam acesta este momentul în care începe atât aventura, cât și neînțelegerea privind uninominalul. Iar principala neînțelegere, cultivată cu multă râvnă atât de unii politicieni, cât și de unii comentatori, este legată chiar de semnificația termenului uninominal. Deși acesta descrie circumscripția, altfel spus unitatea teritorială în care se desfășoară alegerea, este echivalat cu modul de atribuire a mandatelor. Confuzia dintre circumscripția uninominală și sistemul electoral, prin care se echivala circumscripția uninominală cu sistemul majoritar, a generat neînțelegerile și frustrările pe care sistemul electoral aplicat în 2008 le-a antrenat.

Asociația Pro Democrația a inițiat, alături de mass-media, o largă dezbatere publică privind necesitatea unei reforme electorale încă din 1995. La începutul anilor 2000, în sensul sensibilizării opiniei publice, APD a organizat mai multe campanii de informare și de strângere de semnături în favoarea unei inițiative legislative cetățenești care propunea o reformă a legii electorale și introducerea unui sistem electoral cu alegeri în colegii uninominal atât pentru alegerile parlamentare cât și pentru alegerea Consiliilor locale și județene având ca referință formula mixtă de reprezentare de inspirație germană. Pe această bază, APD a urmărit pe parcursul anilor 2003-2006 să obțină un cât mai larg acord politic în favoarea modificării sistemului electoral.

Pe acest fundal și în strânsă legătură cu contextul politic intern agitat de la începutul anului 2007, după două runde de negocieri care au durat, cu întreruperi mai bine de șapte luni (martie-septembrie), APD și cele mai importante partidele politice parlamentare, Partidul Democrat (PD), Partidul Social Democrat (PSD), Partidul Național Liberal (PNL), mai apoi și Uniunea Democrată Maghiară din România (UDMR) și Partidul Conservator (PC) au ajuns prin consens la redactarea unui proiect de lege electorală. Acest proiect a fost introdus în Parlament, în luna iunie 2007, de peste 100 de parlamentari ai PD, PNL și PSD. La baza acestui proiect de lege s-a aflat varianta din 2005 a *Codului electoral* propus de către Asociația Pro Democrația. Acesta este momentul în care climatul de confuzie, mai mult sau mai puțin indusă, care a însoțit dezbaterea publică în anul care a urmat a degenerat, neînțelegerile stimulate sau provocate punând întreaga reformă electorală sub semnul derizoriului.

Politicizarea politicianistă a întregului demers a fost determinată de lupta pentru dominație dintre partide, instituții și persoane. În paralel cu procesul de negociere inițiat de APD, Președintele României, Traian Băsescu, introducea în discuție sistemul majoritar în două tururi și anunța într-un discurs în fața Parlamentului intenția de a organiza un referendum. Procedura parlamentară de adoptare a reformei electorale dublată de lipsa de entuziasm a parlamentarilor în această direcție a impus adoptarea legii prin asumarea răspunderii guvernului. Acesta a fost și motivul runde de negocieri din august și septembrie 2007. Deși legea a fost adoptată în octombrie 2007, Președintele României a anunțat organizarea unui referendum pe această temă la aceeași dată cu alegerile pentru

⁵ Sursa BOP-FSD, *op.cit.*, p.27.

Parlamentul European, 25 noiembrie 2007. Referendumul a fost invalidat, din cauza prezenței reduse la urne, dar Președintele României a contestat legea la Curtea Constituțională și a retrimis legea în Parlament la sfârșitul anului 2007. La începutul anului 2008 a fost organizată ultima rundă de negocieri mediate de APD la care, de data aceasta Partidul Democrat-Liberal (PD-L) - în decembrie 2007, PD și PLD fuzionaseră - deși invitat, a refuzat să mai participe. Profitând de noul context, unele partidele politice, în special PSD, au condiționat continuarea negocierilor de modificare a variantei pe care Guvernul își asumase răspunderea. Procedura folosită pentru a obține adoptarea rapidă a legii a fost modificarea, în sensul celor convenite la negocieri, proiectului de lege introdus în Senat în iunie 2007. Modificările au fost operate în cadrul lucrărilor Comisiei parlamentare de resort pe parcursul lunii februarie 2008. Și astfel, la un an de la începerea negocierilor APD - partide, pe 4 martie 2008 a fost votată noua Lege electorală (Legea 35/2008).

Pentru a vă oferi o perspectivă cât se poate de obiectivă asupra reformei electorale din 2008, a fundamentelor și avatarurilor sale, în paginile ce urmează vă vor fi prezentate atât istoria sinuoasă a legislației electorale românești, Capitolul *Sistemul electoral românesc*, cât și cele trei sisteme electorale, analizate pe larg în Capitolul IV, în care vor fi prezentate și simulările făcute de Asociația Pro Democrația pentru a explica cele două sisteme electorale mixte, critici aduse celor trei sisteme, dezavantajele și efectele secundare posibile.

Sperăm că acest material va fi util tuturor celor care încearcă să înțeleagă evoluția proiectului de reformă electorală al Asociației Pro Democrația. De asemenea, cititorii interesați vor putea găsi informații interesante în legătură cu originile sistemelor electorale românești, istoria și avatarurile proporționalului, precum și defectele ce au fost reproșate acestui sistem. Nu în ultimul rând, următoarele pagini vor încerca să îi convingă pe cititori că reforma electorală era necesară.

Cristian Pîrvulescu, Președintele Asociației Pro Democrația

II. Sistemul electoral românesc

De la prima reglementare electorală din 1831 până la reforma electorală din 2008, România a cunoscut un lung șir de reforme electorale. În cei 177 de ani au fost folosite 18 legi electorale. Dacă facem o medie, rezultă că una dintre cele mai populare pasiuni politice ale românilor în ultimele două secole a fost modificarea legislației electorale, regulile electorale fiind schimbate la mai puțin de 10 ani. Din 1831, sistemul electoral românesc a trecut de la votul indirect prin electori, la sistemul majoritar uninominal de tip cenșitar, între 1859 și 1919, mai apoi la sistemul proporțional pe baza votului universal masculin în perioada interbelică. Odată cu instaurarea totalitarismului comunist în 1948 s-a recurs la votul universal integral, dar cu un sistem majoritar relativ (într-un tur) și în condițiile absenței complete a competiției politice (un fel de vot de aprobare). Abia după restaurarea pluripartidismului și căderea regimului Ceaușescu s-a revenit din nou la un sistem proporțional.

Prin prezentarea scurtului istoric al sistemelor electorale de dinainte de 1990 ne propunem atât să oferim cititorului informații despre evoluția dezbaterii privind necesitatea reformării formulei electorale pentru alegerea Parlamentului de-a lungul timpului, cât și un aparat teoretic minimal care să facă posibilă înțelegerea discuțiilor din jurul reformei electorale.

Când, în 1990, Consiliul Frontului Salvării Naționale făcea apel la tradiția democratică românească și la parcursul electoral de dinainte de 1938 pentru a-și legitima proiectul de Lege electorală, un nou ciclu politic era inaugurat. Prin organizarea alegerilor din 20 mai 1990, România revenea la formula electorală anterioară comunismului. Dar totul se întâmpla în absența oricărei dezbateri sau consultări publice reale. Ori, cu atât mai mult cu cât ultimele alegeri în sistem pluripartidist din 1946 fuseseră fraudate, întreaga operațiune a fost întâmpinată cu neîncredere. Și, dacă tot aducem în discuție grava problemă a fraudei electorale care a însoțit întreaga istorie electorală a României moderne, este locul să ne oprim mai întâi asupra acestui subiect.

II.1. Scurtă istorie a fraudei electorale la români

Departate de a fi doar o specialitate românească, dezbaterile privind cumpărarea voturilor, manipularea listelor electorale și a alegerilor dezvăluie unul dintre efectele perverse ale competiției politice. Iar în ultimul deceniu, începând cu suspiciunile privind corectitudinea alegerilor din Florida, în 2000, la anularea alegerilor din Peru tot în 2000 sau Georgia în 2003, suspiciunile privind corectitudinea procedurilor electorale au influențat percepția guvernării și practicile democratice în întreaga lume.

Una dintre cauzele dezinteresului românilor față de politică ar putea fi chiar suspiciunea privind fraudarea alegerilor. Într-un sondaj realizat de CURS în toamna anului 2004 și comandat de bransa românească a International Republican Institute, numărul celor ce se temeau de fraudarea alegerilor era egal cu cel al celor ce nu credeau în această posibilitate (40%). Iar evenimentele nu au făcut decât să confirme aceste temeri.

Cum mitologia fraudei politice în România este pe cât de bogată, pe atât de veche - căci procedura a fost inventată în paralel cu desfășurarea primelor alegeri - șansa de a transforma peste noapte comportamentul electoral al partidelor pare redusă. De altfel, în 1857, cu ocazia primelor alegeri din Principate pentru Divanul ad-hoc a izbucnit și întâiul scandal de fraudă al cărui impact internațional a marcat istoria Unirii. Iar atunci nu vigilența sau organizarea unioniștilor a permis deconspirarea falsificării alegerilor din Moldova de caimacamul Nicolae Vogoride, ci curajul soției sale, Ecaterina (Cocuța) Conachi, sora vitrega a lui Costache Negri și fiică a celebrului logofătul-poet Costache Conachi. Aceasta descoperise corespondența secretă a guvernatorului cu rudele sale din Fanar prin care s-a făcut proba intervenției Porții pentru falsificarea alegerilor. Predate fratelui său și publicate în *L'Etoile d'Orient*, editat la Bruxelles, documentele au putut justifica presiunea unioniștilor de anulare a alegerilor. În paralel, în Moldova aceste dovezi au circulat ca *Extract de scrisori secrete trimise caimacamului Moldovei de deosebite fețe politice* și a contribuit la relansarea procesului electoral. Acesta a fost contextul care l-a lansat pe prima scenă a vieții politice pe Alexandru Ioan Cuza, pârăcâlab de Galați la acea dată, de altfel rudă cu Vogoride (care îl numise în funcție și îi facilitase ascensiune rapidă în armată), a cărui demisie a dus la maximizarea scandalului. În fața refuzului Imperiului

Otoman de a anula alegerile, Franța, Rusia, Prusia și Sardinia au rupt relațiile diplomatice cu puterea de la Istanbul. Tensiunile dintre Anglia, Austria, ce încurajau Poarta să nu accepte noi alegeri, și celelalte state participante la Congresul de la Paris au ajuns în pragul declanșării unui război ce a fost împiedicat doar de întâlnirea de la Osborne dintre Napoleon III și regina Victoria în urma căruia alegerile falsificate de Vogoride au fost anulate.

Devenit Domn al Principatelor Unite după 1859, Cuza nu a ezitat să folosească, în confruntarea sa cu Opoziția, metode autoritare și să influențeze rezultatele alegerilor. Introducerea Senatului ca un „corp ponderator” în *Statutul dezvoltător* era o lovitură de stat constituțională menită să limiteze rolul Adunării Deputaților. Prin instituția ce își aniversează anul acesta cei 140 de ani de existență, formată din senatori de drept și senatori numiți de Domn, Cuza își asigura controlul absolut asupra vieții politice, astfel că nu doar majoritatea conservatoare, ci parlamentarismul era afectat.

În perioada monarhică singurele alegeri ce nu sunt suspectate de fraudă sunt cele din 1928 câștigate de țărăniști pe fondul crizei liberalilor de după moartea surprinzătoare în 1927 a lui Ionel Brătianu. Sistemul constituțional inaugurat în 1866 și menținut după modificările constituționale din 1923 presupunea numirea mai întâi a Primului-ministru și apoi convocarea alegerilor. Niciun guvern ce a organizat alegeri în România, cu excepția guvernului Tătărescu în 1937, nu le-a pierdut. În funcție de dimensiunea corpului electoral mijloacele folosite au variat. Până la impunerea votului universal, în 1919, controlul secțiilor de votare era suficient pentru a desemna formațiunea învingătoare. Caragiale în *O scrisoarea pierdută* lasă să se întrevadă, într-o notă comică, arbitrariul guvernamental în forma sa prefecturală și influența polițienească asupra alegerilor. Constantin Bacalbașa în *Bucureștiul de altădată*, martor și victimă a practicilor electorale de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, descrie utilizarea a *la romaine* a agenților electorali, în fapt bătauși plătiți să împiedice electorii recunoscuți ai partidului advers de a-și exercita dreptul electoral. Partidul ce obținea astfel controlul cât mai multor secții de votare câștiga alegerile, iar complicitatea autorităților era mai mult decât transparentă. Mimarea procesului electiv a contribuit la compromiterea democrației și a oferit un alibi mișcărilor extremiste ce vor înflori după primul război mondial.

Odată cu introducerea votului universal în 1919 modalitatea de fraudare s-a adaptat. Falsificarea rezultatelor nu se mai putea obține prin contribuția „agitatorilor stradali”, dar în regiunile aflate sub regimul legii marțiale precum Basarabia și Cadrilater, victoria Guvernului era asigurată. Candidat țărănist exilat într-o circumscripție din Cadrilater la alegerile din 1926, Grigore Gafencu relatează în *Însemnări politice* experiența reținerii sale de către reprezentanții Ministerului de Interne, condus de Octavian Goga, în plină campanie și eliberarea sa odată ce rezultatele au fost publicate. Fragmentarea vieții politice și apariția guvernelor de coaliție a justificat introducerea primei electorale, o altă metodă de eludare a votului și de asigurare artificială a majorității absolute. Prin modificările Legii electorale din 1926, partidul ce obținea 40% din voturi primea ca premiu 50% din mandate, iar din cealaltă jumătate un număr de mandate echivalente cu proporția voturilor obținute.

Votul cenșitar dintre 1866 și 1919 permitea un tip de fraudă, reprezentarea proporțională dintre 1919 și 1937 o alta, dar rezultatul era același: criza democrației. În 1937, Carol al II-lea credea că este momentul unei guvernări personale astfel că a împiedicat realizarea pragului de 40% de către liberali care au ocupat totuși prima poziție cu 36%. Guvernul, însă, a fost format de Partidul Național Creștin, condus de Octavian Goga și A. C. Cuza, clasat pe locul al patrulea cu 9,15%. Lovitura de stat din 10 februarie 1938 devenea justificabilă, iar guvernarea autoritară posibilă. Plebiscitul pentru Constituția din 1938 a fost un simulacru în care s-a practicat votul deschis, doar 5.483 de români având curajul să voteze împotriva, contra 4.300.000.

Ultimele alegeri din Regatul României din 19 noiembrie 1946 au fost fraudate prin inversarea proporțiilor. Guvernul Groza reprezentat prin Blocul Partidelor Democratice și-a revendicat 70% din voturi, iar restul de 30% din locuri era împărțit celorlalte partide (PNT-13%, Uniunea Populară Maghiară-8%, PNL-4%). Campania electorală represivă și eludarea voinței electoratului atingeau apogeul.

Alegerile comuniste nu au fost doar o formă de reprimare a celui mai simplu protest, cel electoral, prin supravegherea participării ci și un exercițiu de falsificare cu consecințe asupra situației actuale. Complicitățile formate pentru a prezenta cifre de participare cât mai mari și rezultate cât mai aproape de așteptările partidului constituit atunci au rezistat schimbării de regim.

După 1990 suspiciunea fraudării alegerilor a marcat istoria recentă a României. Campania electorală pentru alegerile din 20 mai ducea mai degrabă spre 1946 și nu anunța o democratizare lină. Anularea alegerilor de la Costinești din

2004 dezvăluia deja vârful unui aisberg pe care folclorul electoral îl intuiește. În 2008, cazul Ștefănești a șocat opinia publică, dar nu a condus la nicio reacție legislativă.

Cel puțin șapte metode de fraudare a alegerilor populează imaginarul politic românesc. De la *suveica* (preluarea buletinelor ștampilate de către alegători la intrarea în secția de votare și predarea, în schimb, a buletinelor neștampilate la ieșire), la *ștafeta* (variantă mai simplă a precedentei constând în nedepunerea de către câțiva din primii alegători a unor buletine ștampilate și predarea lor reprezentatului partidului care le distribuie către alți votanți intrând apoi în logica *suveicii*), de la *cămașa albastră* (o altă variantă a primei metode în care alegătorul se declară incapabil să se concentreze asupra votului și cere asistența unui anume membru al biroului secției de votare – de exemplu cel îmbrăcat în „cămașa albastră”) la mult mai terestra *înlocuirea* (substituirea buletinelor votate și înlocuirea lor cu altele ștampilate „cum trebuie”) insecuritatea și manipularea buletinelor de vot ocupă un loc important în mitologia alegerilor românești. Pe de altă parte, *infiltrarea* (prezentarea unor persoane la o altă secție de vot decât cea la care sunt arondați, unde, cu complicitatea reprezentatului partidului, ar vota în numele unui alegător absent în mod sistematic), *excursioniști* (formulă inspirată de existența listelor speciale ce permitea votarea alegătorilor, arondați unei alte secții sau dintr-o altă localitate) sau *netrasportabilii* (utilizarea urnei mobile pentru a forța votul unor persoane în vârstă care altfel nu ar fi participat la scrutin) indică o altă direcție, cea a *votului multiplu* sau a *votului condiționat administrativ*.

Cu o istorie electorală controversată, cu o legislație permisivă, organizate de aleșii locali și de prefectii afiliați politic, alegerile românești nu sunt deasupra oricărei bănuieli. De transparența și corectitudinea lor depinde legitimitatea guvernării și stabilizarea democrației.

După alegerile din 2008, tendința ce se întrevedea deja de câțiva ani - observabilă încă de la referendumul constituțional din 2003, cu un scurt reviriment în 2004, pentru a deveni din ce în ce mai puternică odată cu referendumurile și alegerile pentru Parlamentul European din 2007 - s-a instalat: românii nu mai votează. Nu partidele, nici liderii lor, ci *clientelismul* și *absenteismul pluriform* au devenit marii câștigători ai alegerilor. Pe fundalul fracturii sociale și politice, negocierea și cumpărarea voturilor s-au transformat în instrumente electorale relativ eficiente. Lipsa componentei ideologice în viața politică, promovarea ca singură alternativă socio-economică a celui mai feroce tip de capitalism sălbatic și polarizarea socială au transformat un fenomen mai degrabă marginal, cumpărarea voturilor, într-unul cu impact politic și mediatic.

Ingenieria legislativă și electorală începută odată cu alternanța din 2000 prin susținerea interesată a proiectelor legislative privind reglementarea activității partidelor politice și finanțarea acestora a avut efectele scontate: competiția politică s-a limitat doar la formațiunile existente. Niciun partid nou nu mai poate tulbura liniștea celor trei-patru „mari”. Iar dacă schimbarea modului de scrutin și noul decupaj electoral ar putea crea surprize, se caută metode care să le compenseze. Absenteismul oferă astfel o „soluție”. Căci prezența scăzută la vot nu e un simplu accident de parcurs, ci un comportament stimulat. Și, într-un astfel de decor o regie electorală cu tendință „lucrativă” e posibilă. Mai ales în zonele defavorizate. Când singura ordine etică posibilă e rezultatul transpunerii modelului socio-economic al capitalismului de pradă - conform căruia orice este de vânzare - de ce tocmai voturile ar face excepție?

II.2. Sistemele electorale românești - de la 1831 până la instalarea comunismului

În mod tradițional legile electorale au imitat pe cele din state considerate drept model de către principatele române. Spre exemplu, procedura electorală prin care a fost aleasă legislatura care a precedat formarea statului român a fost influențată de către legea franceză.

Mai apoi, după 1866, România a luat ca exemplu Belgia (un mic stat ce reușea să supraviețuiască între două mari puteri – dezideratul imediat al românilor) și a instaurat o monarhie constituțională și un sistem electoral cenzitar. Mai apoi, Legea electorală din 1926 cu prima electorală a fost modificată sub influența Legii Acerbo, care asigura consolidarea fasciștilor italieni la putere. Și - ce coincidență! - în 2005, Silvio Berlusconi impunea în Italia o lege inspirată din cea a fasciștilor. Legea electorală din 1938 a introdus pentru prima oară dreptul de vot pentru româncele cu știință de carte răspunzând unei stări de spirit care cucerise deja multe state occidentale după primul război mondial. Mimetismul electoral care a caracterizat istoria electorală ar putea, de asemenea, explica criticile

aduse reformei electorale din 2008, care propunea un sistem electoral inedit ce nu fusese aplicat în nicio țară de succes.

Lungul drum al legislației electorale românești începea încă în 1804, în Moldova, când apărea un manifest redactat de un grup de mici nobili care își „*exprimau dezideratul pentru o adunare obștească, aleasă în baza unor drepturi electorale foarte restrânse*”⁶. După Sorin Radu, este prima oară, pe teritoriul României, când se cerea o instituție reprezentativă în cadrul structurilor de putere. Mai apoi, odată cu Regulamentele organice din 1831 se organizează prima adunare cu oarecare puteri legislative, Obșteasca Adunare, pentru ca odată cu Convenția de la Paris din 1858 să se acorde Adunării Elective o autentică putere legislativă și să se ofere principatelor o adevărată Lege electorală – *Stipulațiuni electorale anexate la Convențiunea din 19 august 1858*.

Istoria reformelor electorale de după formarea statului românesc este marcată, în primul rând, de efortul elitelor de a păstra monopolul asupra politicii și refuzul categoric al votului universal pentru mai mult de o jumătate de secol. După primul război mondial, odată adoptat votului universal⁷, principala preocupare va fi de a unifica sistemele electorale diferite ce caracterizau teritoriile ce formau România Mare, problemă rezolvată abia în 1926, printr-o lege care consolida un sistem nereprezentativ și disproportional.

Legea din 1864, consecință a loviturii de stat a lui Cuza și a introducerii *Statutului dezvoltător*, prevedea un sistem electoral majoritar în două tururi, în turul doi calificându-se primii doi clasați. 50 de electori primari alegeau un elector direct, iar apoi electorii direcți alegeau deputații. Pentru a putea participa la alegeri, un elector trebuia să fie de naționalitate română, să aibă mai mult de 30 de ani și să dovedească posesia unui cens de eligibilitate de 200 de monede de aur. Inspirată de textul Convenției din 1858, această lege avea o problemă de reprezentativitate din cauza censului ridicat impus electorilor. Iar nereprezentativitatea acestui sistem mergea până acolo încât în unele colegii putea vota doar un singur elector⁸.

Legea electorală din 1866 era din acest punct de vedere un pas înainte împărțind electoratul în patru colegii, diferențiate pe baza impozitului vărsat în beneficiul statului. Electorii trebuiau să se fi născut sau naturalizat în România și să aibă 21 de ani. Dreptul de vot nu putea fi exersat de către persoanele nedemne și cerșetori. Constituția specifica faptul că membrii celor două adunări reprezentau națiunea și nu doar județul sau localitatea care îi alesese.

Amendamentele aduse Legii electorale din 1884 vizau modificarea numărului de colegii. Se trecea de la patru la trei colegii: un prim colegiu al marilor proprietari, al doilea pentru orășenii cu educație primară, iar al treilea pentru toți cei care plătesc un impozit minim la stat. Reprezentarea este disproportională. Al treilea colegiu, format de țărani - 85% din populație - alegea doar 38 dintre cei 295 de parlamentari. Legea prevedea o formulă electorală similară celei din 1864, alegerea deputaților și senatorilor se face cu majoritatea absolută a voturilor exprimate. În cazul în care este imposibilă obținerea majorității absolute în primul tur, se trece la balotaj între primii doi clasați. În acest caz, o majoritate relativă este suficientă. În caz de paritate se trage la sorți. Se adăuga o precizie pentru a asigura secretul votului: „*electorul vine cu buletinul său de vot scris sau imprimat. Nu se poate scrie buletinul de vot pe loc, iar buletinul de vot trebuie pliat pentru a păstra secretul votului*”⁹.

Sistemul proporțional a fost introdus în 1918 la propunerea Partidului Național Liberal. Acesta a propus, odată ajuns la putere „*o sinceră aplicare a reformei agrare și a votului universal*”¹⁰. Presiunea pentru a adopta și a da sens votului universal era mare. Țara ieșea din Primul Război Mondial, țăranii deveniseră conștienți de importanța lor pentru stat - promisiunile făcute pe perioada războiului trebuiau îndeplinite. Reprezentarea proporțională asigura reprezentarea partidelor istorice, dar și a partidelor zise țărănești. În 1926, partidele mici și reprezentanții minorităților naționale solicită aplicarea principiului proporționalității pentru o mai bună reprezentare. Un sistem proporțional era singurul care ar fi putut permite reprezentarea minorităților – 30% din populația României în perioada interbelică (maghiarii reprezentau 29% în Transilvania, Crișana și Maramureș, evreii 30% din populația Bucovinei, 27% în Basarabia și 23% în Moldova).

⁶ Sorin Radu, *Modernizarea sistemului electoral din România (1866 – 1938)*, Institutul European, Iași, 2001, p.15.

⁷ Este vorba de vot universal pentru toți bărbații; femeile vor vota pentru prima oară abia în 1946.

⁸ Andreea Zamfira, „*Elections et électeurs au XIXe et XXe siècle. Une généalogie de l'étude électorale en Roumanie*”, in *Studia Politica*, no. 21, 2006, p.3-5.

⁹ Articolele 74 și 75, Legea electorală promulgată la 5 Iunie 1884.

¹⁰ Sorin Radu, *op. cit.*, p.154.

Reforma electorală din 1918 introduce în Vechiul Regat sistemul cu reprezentarea proporțională pentru Camera Deputaților și repartiția, respectând formula divizorului comun, cunoscută ca și sistemul d'Hondt. Totodată este introdus și votul obligatoriu. Acest sistem va cunoaște modificări în 1926, însă, rămâne formula electorală utilizată până în 1939, reluat de către Legea electorală din 1946 și cea din 1990. Pentru Senat, legislatorul a păstrat sistemul majoritar relativ (sistemul britanic). Legea din 1918 introduce votul universal pentru toți bărbații majori. Pentru prima oară capitolul dedicat *Operațiunilor electorale* este cel mai voluminos din textul legii. În celelalte legi electorale cea mai mare importanță se acorda determinării censului și compoziției colegiilor electorale. Odată cu legea din 1918, accentul trece de la a determina care sunt electorii la modul în care aceștia aleg și opinia lor este reprezentată în mandate.

Procedura de vot era un panașaj inversat. În Franța, la alegerile locale, alegătorii pot nota pe liste și alte nume de candidați decât cele deja imprimare. Această procedură se numește *panașaj*. Conform legii din 1918, alegătorul trebuia să șteargă sau să taie cu creionul listele sau numele candidaților pe care nu voia să-i aleagă și să lase vizibil doar lista aleasă sau numele candidatului preferat. Numărul de candidați neștersi de pe buletin nu putea să depășească numărul de mandate din respectiva circumscripție, însă, alegătorul putea să voteze pentru mai puțini candidați. Nu se putea adăuga nimic altceva pe buletin, orice semn fiind interpretat ca o tentativă de fraudă.

Numărătoarea voturilor începea cu calculul sumei voturilor exprimate pentru fiecare candidat, pe listă sau prin panașaj. Suma tuturor voturilor obținute de către candidații unei liste se numea *masă electorală*, care se împărțea la 1,2,3,4 etc. pentru a obține *coeficientul electoral*. Apoi masele electorale erau împărțite prin coeficientul electoral și fiecare partid avea dreptul la atâtea mandate câte indica cifra rezultată din împărțirea masei la coeficient. Dacă rămăneau mandate care nu puteau fi distribuite pentru că resturile împărțirilor erau mai mici decât coeficientul electoral se urmărea ordinea resturilor.

Următoarea lege, în ordine cronologică, nu a fost o reformă electorală ci o lege diferită pentru teritoriile unite în 1918. Liderii Partidului Național Român au cerut o legislație care să se acorde cu specificul local pentru Transilvania. Prin specificul local se înțelege existența minorităților naționale și a unei majorități românești care nu fusese niciodată reprezentată corect în cadrul instituțiilor politice. Legea adoptată va fi similară celei deja existente în vechea Românie, diferă doar formula electorală. Se votează în circumscripții uninominale și plurinomiale. În circumscripțiile uninominale, din sate, câștigătorul era ales prin majoritate absolută, cu posibilitatea unui al doilea tur, pentru balotaj. În circumscripțiile plurinomiale, din orașe, doi reprezentanți erau aleși printr-un sistem proporțional, iar apoi se aplica sistemul d'Hondt. Este inutilă utilizarea unei formule proporționale într-o circumscripție electorală cu magnitudinea egală cu 2¹¹, pentru că, în orice caz, nu se obține un rezultat proporțional. Legea adoptată defavoriza grupurile minoritare în mediul rural și majoritare în orașe, adică minoritățile naționale. Acest sistem s-a folosit din 1918 până în 1926 în Transilvania și Bucovina.

În mod clar, Legea electorală din 1926 nu va modifica această situație. În ciuda negocierilor intense care l-au precedat, noul text adoptat convenea doar marilor partide care aveau șanse să câștige alegerile. Partidul Național Liberal se inspirase pentru această lege din Legea electorală adoptată în 1924 în Italia, legea *Acerbo*, prin care fasciștii își consolidaseră puterea în Italia. La alegerile din aprilie 1924, coaliția fasciștilor și liberalilor câștigase 66% dintre voturi și, cu ajutorul primei de 20% acordată câștigătorului alegerilor, a monopolizat parlamentul italian. Articolul 64 al Constituției din 1923 prevedea un vot universal, egal, direct, obligatoriu și secret, pe baza reprezentării minorității. Legislatorul păstrează un grad de proporționalitate pentru reprezentarea minorităților în Camera Inferioară, însă, reduce posibilitatea reprezentării lor în Senat. Sistemul adoptat pentru Camera Superioară este majoritar pe listă și stabilește ca circumscripție județul.

Legea din 1926 nu schimbă nimic din capitolul *Operațiuni de vot*, însă, amendează formula proporțională adăugând o primă electorală pentru partidul care câștiga 40% din voturi. Prima era fixată la 20% din restul de voturi, iar motivele din spatele acestei decizii erau asigurarea stabilității guvernamentale și consolidarea activității parlamentare. Legislatorul consideră că această primă, acordată partidului care oricum câștigase o majoritate relativă, nu era decât în interesul țării. Această modificare conducea la un bipartidism și la întoarcerea la tradiția alternanței la putere. Schimbările aduse legii nu vor servi niciuneia dintre inițiativele acestea: guvernele de după 1926 au fost chiar mai instabile, iar durata lor de viață a scăzut din cauza contextului politic turbulent.

¹¹ Magnitudinea unei circumscripții electorale este stabilită în funcție de numărul de locuri de distribuit. Cu cât magnitudinea este mai mare, cu atât proporționalitatea reprezentării este mai mare.

Criticii legii erau în mod sigur inspirați din evenimentele din Italia și de climatul politic intern. Iuliu Maniu credea că prima introducea absolutismul de partid. Nicolae Iorga afirma că prima electorală „însemna atât: *intenția ca niciodată, nici un guvern, cât de prost și de impopular, să nu poată cădea în alegeri*. El sublinia, de asemenea, că acest vot oferea un *avantaj întreit Partidului Liberal – acela de a distruge orice valoare a votului pe regiuni, unde se votează partidul, acela de a reduce importanța minorităților naționale și acela de a zdrobi(...) tot ce se putuse înjgheba ca partid unic*”¹².

Alegerile din 1937 sunt ultimele alegeri democratice din România de dinainte de comunism. Niciunul dintre partide nu reușește să atingă majoritatea relativă de 40% pentru a obține prima electorală. Regele Carol al II-lea profită de această situație pentru a-l demite pe Primul-ministru Octavian Goga și a numi un guvern consultativ, introducând starea de urgență și cenzura. Următoarele alegeri vor fi organizate în 1946, sub ocupație sovietică.

Legea electorală din 1946 nu aduce schimbări în formula proporțională. Era, însă, eliminată prima electorală. Dar Blocul Partidelor Democratice (BPD), alianța stabilită în jurul Partidului comunist, va găsi mijloace prin care să își asigure victoria. Datele oficiale au indicat 78,46% dintre voturi pentru BPD și doar 17,34% pentru partidele istorice. Însă cercetări recente arată că partidele din BPD ar fi câștigat doar 20% prin forțe proprii, restul fiind rezultatul fraudei. Pe de altă parte, legea din 1946 este a doua care dă drept de vot femeilor, de data aceasta fără vreo condiție.

Perioada electorală 1948-1989 a fost dominată de un sistem de alegeri uninominale, de cele mai multe ori cu un singur candidat, al căror rezultat (de multe ori apropiat de 99,9%) nu interesa pe nimeni. Alegerile erau de fapt o confirmare a candidaților propuși de către Partid și doar în anii '80 se fac încercări de a propune doi sau trei candidați ai partidului sau ai organizațiilor satelite precum Frontul Democrației și Unității Socialiste (FDUS). Toți candidații erau, însă, validați de partidul unic, fie că erau sau nu membrii de partid.

Deși sistemul uninominal va fi văzut de către mulți ca o marcă a comunismului român, care ar fi permis o consolidare a puterii locale la nivel individual, folosirea sistemului era rezultatul lipsei de alternativă și de competiție. Poate și de aceea, deși lideri ai Frontului Salvării Naționale (FSN) vor insista pentru introducerea unui sistem uninominal majoritar pentru alegerile parlamentare din 1990, Ion Iliescu a preferat reînțoarcerea la sistemul proporțional folosit înainte de comunism care ar fi dat semnale clare în legătură cu intențiile democratice ale noului regim de la București.

II.3. Închiderea cercului. Întoarcerea la sistemul reprezentării proporționale

La 1 februarie 1990 a fost supusă dezbaterii publice *Legea pentru alegerea Parlamentului, Președintelui României și Consiliilor Municipale* de către Consiliul Frontului Salvării Naționale (CFSN). CFSN face apel la tradițiile democratice românești așa că sistemul electoral ales de către participanți, după intense dezbateri, va fi cel care fusese prevăzut în Legea din 1946. Așa se face că sistemul electoral în funcție de care au fost organizate alegerile pentru cele două Camere ale Parlamentului român, între 1992 și 2008, chiar dacă a fost subiectul a numeroase dispute, a rămas în mod esențial neschimbat. Un sistem proporțional pe liste blocate care se desfășura în 42 de circumscripții cu alocarea mandatelor în două etape. Proporționalul românesc utiliza ca formulă de alocare a mandatelor atât metoda Hare la nivelul circumscripției județene, cât și metoda d'Hondt la nivel național. Singurele modificări aduse de-a lungul timpului au fost legate de nivelul pragului electoral, inexistent în 1990, de 3% în 1992 și creșterea radicală din 2000 - 5% pentru un partid și 8 - 10% pentru alianțele politice.

Alegătorul primea, odată ajuns la secția de votare, două buletine de vot, unul pentru Camera Deputaților și unul pentru Senat, și o șampilă cu inscripția *votat*. Cele două buletine erau de fapt o broșură cu listele partidelor și candidații. Cetățenii alegeau o singură listă sau candidat independent și o șampilau. Nu erau permise niciun fel de modificări în ordinea candidaților sau să fie adăugate alte nume pe liste, dar adnotările pe buletinul de vot nu duceau la anularea votului.

¹² Sorin Radu, *op. cit.*, p. 251.

Pentru alegerile prezidențiale, o premieră pentru democrația românească, va fi aleasă formula franceză - un scrutin majoritar în două tururi. Pe parcursul celor cinci alegeri prezidențiale, PSD va fi reprezentat de fiecare dată și va câștiga trei dintre scrutine, de două ori cu mai mult de 70% și, în 1990, cu mai mult de 85% din voturi, din primul tur.

Până la reforma din 2008, trei legi electorale au reglementat alegerile conform sistemului proporțional:

- Decretul – Lege pentru alegerea Parlamentului și Președintelui României din martie 1990;
- Legea 68 pentru alegerea Camerei Deputaților și Senatului din 15 iulie 1992;
- Legea 373 pentru alegerea Camerei Deputaților și Senatului din 24 septembrie 2004.

III. Evoluția reformei electorale

„Ce înțelege alegătorul din votul uninominal ? Înțelege un singur lucru : nu mai vrea liste. Vrea să voteze și nu liste. Acesta este sloganul zilei”¹³

Odată ce mecanismul alegerilor a fost pus în funcțiune și efectele sale au fost evidente, societatea civilă și câțiva parlamentari au început să critice defectele sistemului proporțional. Tot mai mulți actori politici vor cere o reformă electorală și proiectele de lege se vor multiplica. Presiunea crește constant până în 2007, când, amenințate de un posibil referendum prezidențial, partidele politice ajung la un consens în legătură cu o nouă lege electorală. Confruntările politice pe acest subiect vor continua, însă, chiar și după adoptarea noului sistem electoral și chiar după alegerile legislative din 30 noiembrie 2008.

Proiectul de reformă electorală a debutat ca o inițiativă a unei organizații neguvernamentale și a câștigat atenția media, publicului și partidelor politice, începând cu a doua jumătate a anilor '90. După 2000, unul după altul, marile partide se declară suporteri ai reformei electorale, atât de dorită de către electorat. Iar tema votului uninominal acaparată de politicieni, devine o veritabilă armă electorală folosită și modelată de fiecare actor în funcție de propriile interese. Suporterii diferitelor variante de uninominal au ajuns la masa discuțiilor doar când nu mai exista o altă ieșire din criză și, arbitrați de către organizația neguvernamentală inițiatoare, reduc proiectul reformator la o soluție care convine tuturor, adică tuturor partidelor politice.

III.1. Defectele proporționalului

Azi se întâmplă mereu că, sub auspiciile listelor întocmite de frunțașii partidelor, se strecoară în Parlament niște nădrăgari electorali, ignoranți, imbecili și chiar șmecheri, cari nu fac altceva decât a executa cu o supușenie împinsă până la deznădejde, ordinele miniștrilor. (Pavel Cuzminschi, comentator liberal, 1931)¹⁴

III.1.2. Parlamentul ascuns

Sistemul proporțional de listă închisă a permis instaurarea unui important grad de control din partea partidului asupra numirii candidaților în circumscripții. Și acesta în condițiile în care partidele politice erau de la început puternic personalizate, iar cultura politică românească era mai deschisă către competiție și dezbateri ideologice. Tehnica prin care liderii partidelor au încetinit sau chiar blocat procesul de instituționalizare a partidelor lor a fost o extrasă din sistemul electoral. Soluția nu era nouă, dar era simplă. Cu cât mărimea unei circumscripții este mai mare, cu atât lista partidului este mai lungă și controlul partidului devine mai important. Și chiar dacă majoritatea județelor din România nu permit liste lungi, tot a rămas suficient spațiu pentru controlul partidului. Și cum, pus în fața unei liste de persoane necunoscute, alegătorul prefera să aleagă partidul de care se simțea cel mai apropiat, partidele au profitat și au plasat în fruntea listelor închise personalități cunoscute, care atrăgeau voturile alegătorilor, iar în continuare, pe locurile eligibile, dar mai puțin vizibile, clienții. Se crea totodată un mecanism eficient de disciplinare a membrilor de partid. Dar mai mult decât partidele, victima a fost instituția parlamentară care a fost astfel ascunsă publicului, fapt care va crea o autentică fobie antiparlamentară pe care o vor specula ciclic politicienii populști.

Din 1990, partidele au profitat de faptul că alegerile legislative au fost organizate în același timp cu cele prezidențiale pentru a organiza campaniile electorale în jurul așa ziselor locomotive de partid. Nu a existat niciodată o campanie veritabilă pentru candidații de pe listele de partid. Partidele se limitau la o campanie națională pentru întreg partidul, prin care se prezentau așa zisele programe de guvernământ. De fapt, alegerile pentru Legislativ nu erau alegeri prin care se determinau reprezentanții populației, ci partidele capabile să formeze un nou guvern. Candidații pentru cele

¹³ Deputatul PSD Anghel Stanciu în ședința Camerei Deputaților din 4 martie 2008.

¹⁴ Sorin Radu, *op. cit.*, p. 221.

două Camere nu se simțeau obligați să explice cum ar reprezenta individual interesele populației în cazul în care partidul lor ar intra la guvernare sau, mai important, în cazul în care s-ar afla în opoziție.

Sondajele de opinie au subliniat în nenumărate rânduri faptul că pentru români instituția Parlamentului este un organism ineficient și necontrolabil. Mass-media a difuzat în mod regulat imagini cu săli aproape goale, în care cei puțini prezenți citeau ziarele, sau chiar mai rău, dormeau, în timpul sesiunilor Parlamentului¹⁵. Însă, acești parlamentari, care, aparent, nu aveau alte atribuții decât să voteze inițiativele legislative ale guvernului, nu puteau fi sancționați pentru că partidele continuau să îi numească pe listele lor.

Un alt aspect vizibil pentru public era diferența dintre stilurile de viață ale aleșilor și alegătorilor. Salariile și pensiile care se măreau în fiecare legislatură, mașinile și locuințele de serviciu și alte avantaje făceau din aleșii neamului personaje privilegiate. Refuzul de a justifica sau publica integralitatea veniturilor, chiar și azi când declarațiile de avere sunt obligatorii, și numeroasele scandaluri de corupție au contribuit la imaginea unui Parlament corupt.

Imaginea era completată de lipsa de activitate a deputaților în circumscripțiile lor și de aici distanțarea de alegători. Parlamentarii români trebuie să petreacă o zi în birourile de circumscripție, însă, puțini dintre aceștia respectă această regulă, marea majoritate a parlamentarilor rămânând ignoranți sau puțin interesați față de problemele alegătorilor. Acesta este poate cel mai mare defect al sistemului proporțional românesc. Publicul nu cunoaște alți politicieni în afară de cei de renume național, iar partidele nu au fost motivate să-și prezinte candidații din provincie cu excepția campaniilor pentru alegerile locale.

III.1.3. Disproporțiile proporționalului

Aplicația articolului 71 din Legea electorală din 1990 producea un alt efect pervers în ceea ce privește distribuția mandatelor la nivel național. Formula electorală românească prevedea distribuția mandatelor la două niveluri. După ce se verifica lista partidelor care depășeau pragul electoral, Biroul Electoral de Circumscripție repartiza mandatele la nivel județean după formula Hare. Resturile acestei operații și voturile pierdute (acordate partidelor care nu au trecut pragul electoral) se totalizau la nivel național și se repartizau respectând sistemul d'Hondt. Această a doua distribuție producea efecte curioase, explicabile matematic, dar greu de acceptat public. Spre exemplu, candidați din partea UDMR au câștigat în mai multe rânduri mandate în circumscripții în care partidul primise mai puțin de 5,5% din voturi.

Completând cu alegerile din 2008 analiza rezultatelor alegerilor dintre 1992 și 2004 pe care Cristian Preda și Simona Soare o realizau pentru a ilustra non-reprezentativitatea proporționalului românesc (inițial proporționalist, dar devenit între timp majoritarist) și efectul pragului electoral de 5%, vom dovedi că reforma electorală românească din 2008 a rezolvat mult mai bine problema reprezentativității¹⁶. Înainte de reforma electorală voturile pierdute erau repartizate proporțional partidelor care depășeau pragul electoral aducând câștigătorilor procente importante. Prima cea mai substanțială a fost cea din 2000, când 20% dintre opțiunile electorilor au fost repartizate partidelor politice parlamentare, adică mai mult de 2,3 de milioane de voturi pentru Camera Deputaților și 2,2 pentru Senat.

Anul scrutinului	VVEPP	VVE	VP	VP%
1992	9360739	10964818	1604079	14.63
1996	10239125	12287671	2048546	16.67
2000	8723251	10891910	2168659	19.92
2004	9081077	10231476	1150399	11.24
2008	6396804	6888055	491251	7.11

Figura 4. Voturi pierdute la alegerile pentru Senat între 1992 și 2008.

¹⁵ Marina Popescu, Uninominalul între populism și (in)acuratețea, Hotnews.ro, 21 noiembrie 2007.

¹⁶ Cristian Preda, Sorina Soare, *Regimul, partidele și sistemul politic din România*, Nemira, București, 2008, p. 97-98.

Anul scrutinului	VVEPP	VVE	VP	VP%
1992	8765014	10880252	2115238	19.45
1996	10049643	12238746	2189103	17.89
2000	8464543	10839424	2374881	21.91
2004	8866775	10188106	1321332	12.96
2008	6212380	6886794	674414	9,75

Figura 5. *Voturi pierdute la alegerile pentru Camera Deputaților între 1992 și 2008.*

VVEPS = *Voturi valabil exprimate pentru partide care au depășit pragul*

VVE = *Voturi valabil exprimate*

VP = *Voturi pierdute și VP% = *Voturi pierdute, în procente**

Câștigătorii alegerilor primeau la redistribuire prime consistente de 9% și chiar 10% din voturi. Și, chiar dacă aceste procente nu au fost niciodată decisive pentru formarea unui guvern, au întărit partidul aflat pe primul loc. Abia în 2008, ca urmare a schimbării sistemului electoral, primele s-au micșorat semnificativ, la Senat fiind cele mai mici din istoria electorală de după 1990, iar la Camera Deputaților cea mai mică după 1992. De altfel, ca urmare a efectelor introducerii colegiilor uninominale, deși PSD a câștigat alegerile parlamentare din 2008 în procente (33,09% față de 32,36% pentru PD-L la Camera Deputaților, respectiv 34,16% față de 33,57% la Senat), PD-L a obținut cu trei mandate mai mult.

Anul	Partidul	Camera Deputaților	Senat	% real Camera Deputaților	% mandate Camera	% real Senat	% mandate Senat
1990	FSN	- 0.07	+10,29	66.41	66.31	67.02	76.47
1992	FDSN	+6.60	+5,97	27.72	35.67	28.29	34.26
1996	CDR	+5.40	+6,37	30.17	35.57	30.7	37.06
2000	PDSR	+8.31	+9,33	36.61	47.26	37.09	46.43
2004	PSD	+4.48	+3,13	36,8%	41,3	37,16	40
2008	PSD	+3.13	+1,64	33,09	36.22	34.16	35,69

Figura 6. *Primele electorale și diferențele dintre procentele și mandatele obținute.*

Un efect pervers al sistemului electoral, cumulat cu alegerea simultană a Parlamentului și a Președintelui, între 1990 și 2004, a fost bipolarizarea sistemului de partide. Și, dacă, până în 2008, se detașa un singur partid politic – în variantele pe care le-a cunoscut conjunctural FSN, FDSN, PDSR, PSD – căci de cele mai multe ori pe locul al doilea se situa o alianță de partide, Convenția Democrată Română (CDR) în 1992 și 1996, sau Alianța Dreptate și Adevăr (Alianța D.A.) în 2004, la ultimele alegeri pe primele două locuri, aproape la egalitate, s-au situat două partide, PSD și PD-L. Fenomenul este evident câtă vreme cele două formațiuni politice importante au întrunit la ultimele alegeri parlamentare 66% dintre voturi, respectiv 73% din mandate. Iar noul sistem electoral este numai într-o măsură limitată responsabil de această situație.

III.2. Evoluția proiectului de reformă electorală

Fără a fi remediul miraculos al deficiențelor structurale ale politicii românești, schimbarea electorală rămâne totuși unica soluție pentru reconcilierea, fie și parțială, a clasei politice cu societatea românească. Și cum sistemul electoral de după 1990 s-a uzat, iar clasa politică se afla într-unul dintre cele mai dificile momente, trecerea spre un alt mod de scrutin, nu atât de radical încât să cutremure din temelii lumea politică, devine o concesie acceptabilă. Iar faptul că presiunea pentru reformarea sistemului electoral a fost constantă, îndelungată și exercitată de jos în sus a determinat actorii politici să accepte o soluție negociată.

La 1 martie 1995, Asociația Pro Democrația a lansat un proiect legislativ de modificare a legii electorale, care presupunea alegerea deputaților printr-un sistem mixt, iar pentru senatori, alegeri prin scrutin nominal. Prin acest proiect APD încerca să atragă atenția asupra nevoii unei reforme electorale. După alegerile din 1992, observând imperfecțiunile sistemului, APD a identificat problemele din legislația electorală, de la imperfecțiunile concrete care permiteau proliferarea fraudelor din ziua alegerilor, până la efectele negative produse de sistemul proporțional ca îndepărtarea alesului de alegătorii săi.

Ideea esențială a acestui proiect a rămas neschimbată chiar dacă detaliile sale au fost negociate și re negociate de-a lungul timpului. Sistemul propus este unul mixt, electorul își exprimă votul de manieră nominală, cu rezultate de natură proporțională, determinate de mandatele compensatorii, distribuite pe parcursul celei de-a doua etape.

Membrii APD au încercat încă din 1995 să facă proiectul lor cunoscut. Împreună cu ziarul *Adevărul*, în 1995, a fost derulată prima campanie de strângere de semnături. Această campanie este diferită de celelalte activități similare organizate de către APD între 2001 și 2004. Spre deosebire de inițiativele cetățenești care își propuneau să introducă proiectul de lege în Parlament, acțiunea din 1995 aducea în fața cetățenilor proiectul APD prin intermediul cotidianului *Adevărul*. Cititorii acestui ziar erau îndemnați să semneze în favoarea proiectului APD și 70.000 de semnături s-au strâns astfel în favoarea votului uninominal.

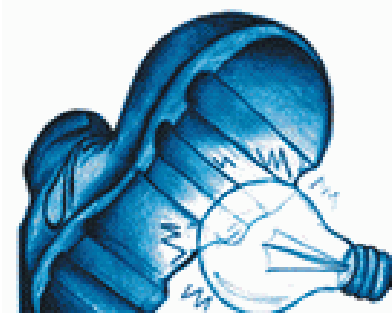
În 1998, doi parlamentari PNL acceptă să prezinte proiectul de lege APD în Parlament. Inițiativa acestora va fi ignorată de către toate partidele politice (inclusiv PNL), însă, în 1998, un alt proiect ce se inspira din inițiativa APD a fost propus de către membrii Partidul Unității Națiunii Române (PUNR), din nou fără rezultat. În 2000, rezultate ale unui sondaj CURS arată că românii cunoșteau deja conceptul de vot uninominal, și că 78% dintre respondenți își doreau o modificare a legii electorale în favoarea uninominalului. Sondajul a fost realizat în martie 2000, la comanda Societății Academice din România, pe un eșantion de 1237 de respondenți cu vârsta peste 18 ani.

După 2001, APD organizează patru campanii de informare și strângere de semnături pentru a crește gradul de informare al cetățenilor în legătură cu proiectul și pentru a putea demonstra, concret, sprijinul de care se bucura inițiativa APD. În niciuna dintre cele trei campanii: 2001, 2002 și 2003 – 2004 Asociația Pro Democrația nu reușește să treacă peste pragul prohibitiv de 250.000 de semnături necesare pentru a introduce inițiativa cetățenească în Parlament. Ultima campanie (2007 – 2008) s-a derulat în perioada în care proiectul de reformă era discutat în Comisia pentru Cod Electoral și a marcat momentele cele mai importante din evoluția proiectului în Parlament și din perioada negocierilor de la sediul APD.

În 2002, APD lansează platforma *Inițiativa civică pentru responsabilizarea actului public*, din care fac parte diferite organizații civice, Cartel Alfa, Consiliul Național al Patronatelor din România. Coaliția strânge doar 161.400 de semnături, însă campania își îndeplinește scopul său indirect: de a informa publicul și de a-i atrage atenția asupra proiectului *Cod Electoral* – reforma electorală. APD profită de atenția dată acestei campanii pentru a solicita întâlniri cu liderii PNL, PD, PUR și PSD, pentru a discuta reforma sistemului electoral.

Pe parcursul celor trei campanii, Asociația Pro Democrația strânge mai mult de 500.000 de semnături ale cetățenilor de acord cu proiectul de lege APD. Cu ocazia fiecărei campanii se strâng în jur de 160.000 de semnături și în fiecare Barometru de Opinie se observă că sprijinul pentru votul uninominal este în creștere. APD recurge începând cu 2003 la organizarea unor evenimente destinate să atragă atenția parlamentarilor, cei care ignorau în continuare dorința alegătorilor.

Codul Electoral
Campania pentru reformă politică

Nu te lăsa strivit!

Fotografiile încadrate mai jos au fost realizate în timpul manifestației din 3 noiembrie 2003, cu ocazia introducerii proiectului de lege în Parlament. Voluntarii au adus cutii în care se aflau copii ale proiectului de lege și ale celor 161.042 de semnături strânse în ultima campanie. Cutiile au fost introduse pe poarta din față a Parlamentului și distribuite fiecărui grup parlamentar. Ca urmare a faptului că doar Partidul Național Liberal a răspuns scrisorii deschise care cerea sprijinul partidelor parlamentare, Codul Electoral va fi introdus, ca și în 1995, de către senatorul Paul Păcuraru.

Susținătorii proiectului de lege participă la manifestația din 3 noiembrie 2003

Aparent, acțiunile din această campanie erau susținute de către conducătorii marilor partide. Însă, în spatele liderilor se aflau cei care manifestau ostilitate în legătură cu legea, parlamentarii de o mai mică importanță, cei care se temeau că vor fi primii afectați de o reformă electorală. Aceștia au fost ținta acțiunii celei mai controversate. Pe 4 noiembrie 2003, șase tineri membri ai APD care asistau la o ședință a Camerei Deputaților au afișat un banner inscripționat cu *VOT UNINOMINAL* la balconul Camerei Deputaților scandând aceste cuvinte. Reacția unor parlamentari este ilustrativă pentru opinia pe care oamenii politici o aveau despre organizațiile neguvernamentale românești.

Președintele Camerei Deputaților, Valer Dorneanu, le-a mulțumit tinerilor „*pentru această demonstrație, care n-are nicio legătură cu democrația*”¹⁷. După această intervenție, cei 40-50 de parlamentari din sală, care citeau presa după cum au relatat jurnaliștii prezenți, s-au întors către tinerii manifestanți adresându-le diverse insulte, inclusiv îndemnul de a merge la muncă pe centura Bucureștiului. Era o dovadă că nimic nu se schimbase din 1990, când Președintele României, Ion Iliescu, îi numea pe manifestanții din Piața Revoluției golani. În 2003, deputatul PSD Nicolae Sersea folosea același cuvânt pentru a caracteriza reprezentanții societății civile.

Viorel Hrebenciuc va fi cel care va primi proiectul de lege la grupul PSD și va promite începerea activității Comisiei pentru reforma electorală și dezbateri pe marginea proiectului de lege, la care vor fi invitați membrii societății civile. Două luni mai târziu, Delegația Permanentă a PSD decide să propună modificarea Legii electorale astfel încât senatorii să fie aleși prin vot uninominal, iar numărul parlamentarilor să fie redus cu 20%.

¹⁷ Înregistrarea declarației a fost transmisă în cadrul emisiunii de știri “Observator” a postului de televiziune Antena 1 pe data de 4 noiembrie 2003.

Reprezentanții APD aduc la Parlament copii ale proiectului de lege și ale semnăturilor de susținere

PUR, UDMR, PRM și grupul parlamentar al minorităților vor vota împotriva tuturor variantelor de reformă electorală. Partidul România Mare (PRM) declara că introducerea votului uninominal prezintă "o serie de avantaje", însă, se arată sceptic că un asemenea sistem electoral reprezintă "soluția oportună" într-o țară în care "nu s-a dezvoltat încă o clasă politică autentică"¹⁸. În februarie 2004, aventura uninominalului în legislatura 2000 – 2004 se termină din cauza incertitudinii și ostilității din interiorul partidelor, a necunoașterii proiectului de lege și a sistemelor electorale. Însă, în 2004, începe să se degaje un acord formal în privința necesității reformei electorale în direcția unui vot în circumscripții uninominalule în cazul celor trei partide mari, care vor obține împreună 70% din voturile pentru Parlament în 2004.

În 2006, a luat ființă așa zisa Comisie Parlamentară pentru Codul Electoral. Activitatea sa principală ar fi trebuit să fie aceea de a redacta și finaliza proiecte de legi legate de alegeri. Asociația Pro Democrația a salutat acea inițiativă și a participat la majoritatea sesiunilor, informând publicul despre activitatea Comisiei. Climatul politic, dublate de reticențele unor parlamentari influenți au marcat activitatea. Membrii Comisiei nu au reușit să redacteze până în 2007 proiectul de lege atât așteptat.

În aceste condiții, APD inițiază în martie 2007 o serie lungă de reuniuni informale ținute la sediul său din București, la care participă liderii partidelor interesate de adoptarea unui nou sistem de vot: PNL, PSD, UDMR și PD. De la început au participat la reuniuni și reprezentanți ai Autorității Electorale Permanente. În timpul primei reuniuni din martie partidele nu reușesc să ajungă la niciun acord, declarându-se de acord cu valorile promovate de către sistemul APD și prezentându-și mandatele politice. Principiile – vot nominal și distribuirea mandatelor prin metode care favorizează proporționalitatea – vor fi doar afirmate public de către partidele politice. Activitatea în Comisie a stagnat până în iunie 2007.

În iulie 2007, intră în scenă Președintele României Traian Băsescu, amenințând partidele politice cu organizarea unui referendum în cazul în care acestea nu ar ajunge la un compromis pe marginea sistemului electoral. Consecința imediată va fi că a doua rundă de negocieri de la sediul APD a fost mult mai animată. PSD, PNL și PD aprobă

¹⁸ Citat din articolul *Politicienii fac și desfac pe proprie răspundere*, apărut în ziarul Ziua, 17 ianuarie 2003.

proiectul Codului Electoral și îl introduc pe agenda Comisiei pentru Codul Electoral pe 26 iunie 2007. Proiectul de lege fusese semnat de către 114 parlamentari ai celor trei partide.

Reprezentanții partidelor politice și ai APD analizează propunerile pentru noul sistem de vot

Dacă negocierile informale între partide erau foarte eficiente, nu se poate spune același lucru despre activitatea Comisiei Parlamentare. APD protestează pe 18 iulie împotriva tentativelor de obstrucționare a activității acestei comisii și împotriva încercărilor de blocare a reformei electorale, adresând un apel partidelor politice, în special PSD, de a manifesta o atitudine rațională și responsabilă, astfel încât impasul în care se afla procesul legislativ în vederea introducerii votului uninominal să poată fi depășit, iar viitoarele alegeri parlamentare să se organizeze pe baza scrutinului uninominal. Protestul era motivat de acțiunile membrilor PSD ai Comisiei care încercaseră să revoteze o decizie anterioară a Comisiei (care prevedea că alegerile se vor ține în circumscripții uninominale).

Profitând de reuniunea Delegației Permanente a PSD, APD organizează un eveniment pentru a atrage atenția publicului asupra involuției negocierilor. O basculantă cu bannerul VOT UNINOMINAL a descărcat în fața sediului central al PSD "cutiile cu promisiuni" făcute, de-a lungul timpului, de reprezentanții Partidului Social Democrat în privința votului uninominal. Sub sloganul "Luați-vă promisiunile înapoi!", protestul făcea aluzie la nenumăratele promisiuni făcute de către politicieni în preajma alegerilor.

Negocierile din august 2007 îi aduc la masa negocierilor și pe reprezentanții PC și UDMR. Partidele par foarte determinate să ajungă la un consens pe marginea legii electorale. Pe 28 august, Comisia pentru Codul Electoral decide să adopte proiectul negociat la APD și să-l transmită Camerei Deputaților pe 3 septembrie 2007. Discuțiile din Parlament se prelungesc, iar Președintele României trimite pe 15 octombrie o scrisoare Președinților Senatului și Camerei Deputaților. Traian Băsescu anunță că acordă Parlamentului o săptămână pentru a adopta un proiect de lege electorală, precizând că în cazul contrar va emite decretul pentru referendum. PNL decide că singura soluție pentru a ieși din impas este ca Guvernul să-și asume responsabilitatea pe proiectul de lege la 29 octombrie 2007.

„Cutiile cu promisiuni” ale PSD sunt descărcate în fața sediului PSD

Era deja prea târziu, căci pe 23 octombrie 2007, președintele Traian Băsescu anunța deja că va semna decretul pentru convocarea unui referendum pe această temă la data alegerilor pentru Parlamentul European. Președintele propune un nou sistem electoral, votul majoritar în două tururi, vechea formulă electorală PSD împotriva căreia PD votase cu puțin timp înainte în Camera Deputaților. Referendumul va fi organizat pe 25 noiembrie 2007, în ziua alegerilor pentru Parlamentul European. Președintele critică proiectul de lege asupra căruia toate partidele importante căzuseră de acord și explică motivele pentru care alege un alt sistem electoral. El va caracteriza proiectul de lege asumat de către Guvern ca o "o păcăleală pentru români", un proiect cu "lacune profunde"¹⁹.

Referendumul pentru votul uninominal a fost invalidat deoarece numai 26,51% dintre cetățeni au participat la scrutin, dintre care 81,36% au votat pentru, iar 16,17% contra. Președintele va declara pe 25 noiembrie că nu va repeta referendumul, însă, că nu trebuie ignorați cei care s-au prezentat la vot, pentru că respectivii sunt „nucleul interesat de viața politică a țării”²⁰.

Două articole din Legea electorală au fost declarate neconstituționale și, după 12 decembrie, legea se va întoarce în Parlament, iar partidele la masa discuțiilor de la APD. Pe 26 februarie, membrii Comisiei de cod electoral finalizează raportul privind introducerea votului uninominal și pe 4 martie 2008, Camera Deputaților adoptă Legea electorală care reformează sistemul electoral – Legea 35/2008.

¹⁹ Declarația președintelui Traian Băsescu preluată din articolul „Băsescu nu va promulga legea votului uninominal”, Ziarul Ziuu, 29 octombrie 2007.

²⁰ Declarația de presă din 25 noiembrie 2007 a președintelui Traian Băsescu.

IV. Dilema alegerii celui mai bun sistem electoral

Într-un eseu celebru, "Despre sursele cunoașterii și ale ignoranței", Karl Popper constata că atât epistemologia clasică, cât și gândirea politică clasică se aflau în eroare. Căci întrebarea fundamentală a epistemologiei, „care e principala sursă a adevărului, rațiunea sau simțurile?” era prin natura ei autoritaristă, obligând la o abordare categorică acolo unde nu se putea da un astfel de răspuns. Iar această formulare își găsea un corespondent în gândirea politică, și, prin efect, în politica practică: „Care e cel mai bun regim politic?”. Ori, atrăgea atenția cunoscutul filosof austriac, în epistemologie problema statutului adevărului ar putea fi rezolvată dacă ar fi detectate și eliminate erorile, pe când în politică întrebarea corectă ar trebui să fie „Cum putem organiza instituțiile noastre politice astfel încât conducătorii răi sau incompetenți să nu ne poată dăuna prea mult?”. Într-un moment în care suntem obligați să răspundem la o întrebare complexă, cea privind „cel mai bun sistem electoral”, spre exemplu, cu „da” sau „nu” cădem în eroarea pe care ne-a prezentat-o Popper.²¹

Căci, sistemele electorale nu sunt nici bune, nici rele, nici adevărate, nici false, ci rămân simple mecanisme prin care se asigură sau nu, controlul puterii. Punând în opoziție cel mai „adevărat” uninominal referendumul ne întinde o capcană. Căci nu sistemul electoral în sine, ci efectele sale asupra sistemului politic ne interesează. Faptul că nu există un sistem electoral perfect este deja un truism, dar că anumite sisteme electorale permit un mai mare control al guvernării decât altele, este un fapt. Sistemele majoritare, mai ales cele absolute sau în două tururi cum mai sunt numite, reduc, prin intermediul majorității fabricate, controlul Executivului la o simplă formalitate. Faptul că Jacques Chirac dispunea în Adunarea Națională, între 2002 și 2007, de 62% dintre parlamentari, deși partidul său primise doar 33% dintre voturi, nu a făcut decât să potențeze formele de opoziție socială radicală. Grevele, incendiile, referendumul pentru Constituția europeană, toate au fost și consecințe ale majorității artificiale construite cu ajutorul sistemului electoral. Sensibilitatea democratică a societăților contemporane intră în coliziune cu efectele majoritarismului, în principal cu lipsa de consistență a controlului parlamentar.

Între 1995 și 2008, aproape toate versiunile de sistem de vot au fost propuse sau vehiculate de către partidele politice. De la sistemul majoritar relativ (sistemul englez) la votul transferabil, orice variantă a fost luată în considerare. Efectele sale au fost cântărite în funcție de sondajele de opinie din perioada respectivă și de tacticile celorlalți actori politici. Partidele au ajuns, însă, întotdeauna la concluzia că era mai bine să se păstreze situația existentă decât să riște cu un sistem care aducea schimbări ce nu puteau fi controlate în avans.

Trei sisteme au fost, însă, discutate mai mult decât celelalte:

- Sistemul inițial APD, un sistem mixt cu compensație, care, cu câteva modificări, este proiectul de lege pentru care Guvernul și-a asumat responsabilitatea în 2007;
- Proiectul propus de către PSD în 2003, refuzat de către Parlament în 2007 și din nou propus de către președintele Băsescu în octombrie 2007 – un sistem majoritar în două tururi;
- Sistemul adoptat de către Parlament în martie 2008 sub forma noii Legi electorale, o formulă care păstrează principiile sistemului inițial APD, dar introduce o altă formulă de împărțire a mandatelor la propunerea PSD.

IV.1. Sistemul mixt cu compensare

„Mixarea principiilor sistemelor electorale a devenit astăzi atât de comună încât ceea ce odată era o variantă puțin întâlnită promite astăzi să devină reforma electorală a secolului XXI. Opinia multora dintre reformatorii electorali este că sistemele mixte oferă ce este mai bun din cele două lumi – responsabilitatea directă a membrilor parlamentului în circumscripțiile în care sunt aleși și reprezentarea proporțională a diferitelor preferințe politice”²².

²¹ Karl Popper, *Societatea deschisă și dușmanii ei*, Editura Humanitas, București, 1990.

²² M. S. Shugart, M. P. Wattenberg, *Mixed-Member Electoral Systems: The Best of Both Worlds*, Oxford University Press, 2003, p. XXI.

Au existat numeroase controverse legate de definirea sistemului propus de către Asociația Pro Democrația, intensificate de introducerea formulei majoritare în două tururi propusă de către președintele Traian Băsescu. APD a denumit în 1995 sistemul său *tot uninominal*, termen francofon, fără echivalent în engleză sau în definițiile clasice ale sistemelor electorale. Din această cauză diverși comentatori vor nega caracterul *uninominal* al sistemului – conform criticilor doar sistemele majoritare pot fi caracterizate ca *uninominale*. Sistemul APD este un sistem mixt, cu vot de tip nominal în circumscripții uninominale și cu rezultate proporționale. Conform definiției lui Matthew Shugart este vorba de un sistem mixt proporțional²³.

Sistemul electoral APD face parte din mai largă categorie de sisteme electorale cu mai multe niveluri. La primul nivel mandatele sunt alocate nominal, în colegii uninominale, iar la al doilea pornind de la rezultate primului nivel, se ordonează candidații pe o listă la nivelul circumscripției. Există numeroase versiuni de formule mixte în această categorie, însă, regula generală spune că formula trebuie analizată plecând de la diviziunea – sistem nominal versus sistem de listă. Pentru ca un sistem să se califice ca sistem mixt, la un nivel alegerea se face nominal. Selecția la nivel de listă se face respectând ordinea candidaților care se dovedesc a fi cei care au pierdut cu cel mai mare scor. Matthew Shugart precizează că există sisteme mixte în care alegătorul votează doar nominal. În acest caz, distribuția mandatelor la nivelul al doilea, pe care l-am numit aici nivel de listă, este bazată pe agregarea voturilor nominale la nivel de partid. Un principiu sau altul domină formula sistemelor electorale Un sistem mixt poate să fie un sistem mixt cu dominantă majoritară (SMM) sau un sistem mixt cu dominantă proporțională sau sistem mixt echilibrat (SMP). Un sistem este SMM dacă nu există legătură între cele două niveluri de alegere. Invers, SMP respectă mai degrabă principiul proporționalității și compensează avansul pe care marile partide îl câștigă la nivel nominal cu o redistribuție la al doilea nivel. Sistemul APD este, conform cu aceste definiții, un sistem mixt proporțional. La nivel de colegiu se alege un mandat conform sistemului majoritar - un vot nominal, majoritar - primul clasat câștigă mandatul, indiferent de scorul electoral obținut. La nivel de circumscripție se determină câștigătorii mandatelor în funcție de numărul de voturi agregate la nivel de partid, respectându-se principiul proporționalității.

Sistemul electoral asupra căruia PSD, PNL, PD și APD au căzut de acord este unul mixt, *proporțional prin compensare, cu vot în circumscripții uninominale*. Acest sistem prevedea existența a trei feluri de circumscripții:

- Circumscripții uninominale, denumite *colegii uninominale* (numărul lor reprezintă jumătate din numărul total de mandate de deputați, respectiv de senatori);
- 42 de circumscripții plurinomiale, constituite la nivelul celor 41 de județe și al municipiului București, unde are loc o a doua etapă a procesului de distribuire a mandatelor (și o primă fază de compensare);
- O circumscripție națională, la nivelul căreia are loc o a treia etapă a procesului distribuire a mandatelor (și o a doua fază de compensare).

Sistemul APD integra trei idei pentru a asigura o mai bună relație între ales și alegător, reprezentarea proporțională a opțiunilor politice în Parlament și o reprezentare proporțională a minorităților.

Formula prevedea un mod de scrutin care punea candidatul față în față cu alegătorii săi. Cel dintâi trebuia să convingă un număr cât mai mare de cetățeni, pentru a câștiga un mandat uninominal, poziționându-se pe primul loc sau pentru a câștiga un mandat compensatoriu, dacă partidul său avea dreptul la mandate compensatorii. În a doua etapă, distribuția mandatelor se realiza la două niveluri: regional și național.

Ideea inițiatorilor acestui proiect a fost de a combina avantajele celor două principii electorale:

- Capacitatea sistemului majoritar de a produce două partide principale sau două blocuri de partide;
- Reprezentarea partidelor mici și ale grupurilor etnice. Un partid care nu a obținut o majoritate voturilor nu poate governa fără o coaliție sau fără susținerea unuia dintre celelalte partide.

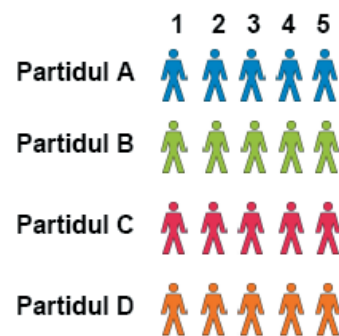
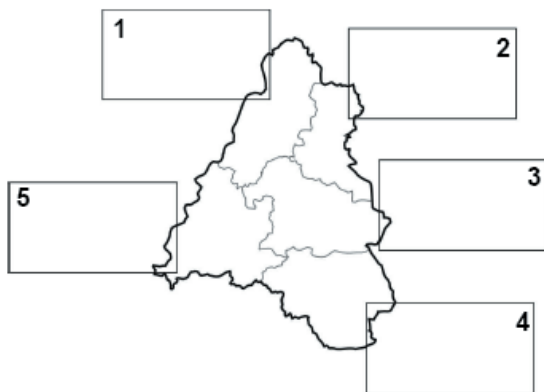
Sistemul care a fost propus inițial de către APD permitea fiecărui partid să prezinte doi candidați în fiecare colegiu (adică un număr de candidați egal cu numărul de mandate din respectivul colegiu). Partidele politice s-au opus acestei idei temându-se că un partid cu o influență mare într-o circumscripție poate câștiga un număr mare de mandate, sau

²³ M. S. Shugart, M. P. Wattenberg, *op.cit.*, p.13.

toate, dintr-un colegiu. Pentru și mai multă proporționalitate liderii partidelor participante la negocieri au adoptat formula descrisă mai jos, cu un singur candidat pe colegiu (un număr total de candidați egal cu jumătate din mandatele din circumscripție).

Pentru a ilustra formula electorală, Asociația Pro Democrația a folosit, pe timpul campaniilor sale o simulare a repartizării voturilor. Simularea s-a realizat într-o circumscripție cu cinci colegii electorale, în care patru partide propun fiecare cinci candidați pentru zece mandate.

În formula propusă de APD fiecare alegător are dreptul la un vot pe care trebuie să îl exprime în favoarea unuia dintre candidații din colegiul uninominal în care votează. În același timp, fiecare alegător care votează un candidat propus de un partid politic, trebuie să fie conștient de faptul că votul său este considerat a fi exprimat și pentru o listă de candidați propusă de partidul respectiv la nivel național (listă care este popularizată inclusiv prin afișarea ei în toate secțiunile de votare de pe teritoriul țării).

Faza I - Stabilirea candidatilor care intrunesc cel mai mare numar de voturi in fiecare colegiu uninominal si atribuirea primei jumatati a mandatelor in favoarea acestora

Mandatele sunt alocate în trei etape:

În prima etapă, în fiecare colegiu uninominal, este declarat ales candidatul care a obținut cel mai mare număr de voturi;

În cea de a doua etapă:

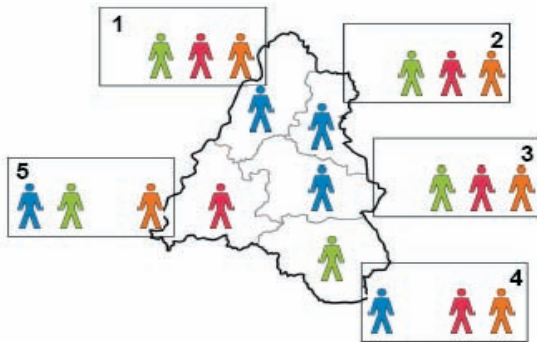
- În fiecare circumscripție plurinominală, pentru fiecare partid politic, se face suma voturilor obținute de toți candidații săi în toate colegiile uninominale de pe raza circumscripției plurinominală respective;

Voturi A = Voturi A1 + Voturi A2 +Voturi A5

Voturi B = Voturi B1 + Voturi B2 +Voturi B5

Voturi C = Voturi C1 + Voturi C2 +Voturi C5

Voturi D = Voturi D1 + Voturi D2 +Voturi D5

Voturi A = 38% din Voturi Total $\rightarrow A = 38\%$ din 10 = 3
 Voturi B = 33% din Voturi Total $\rightarrow B = 33\%$ din 10 = 3
 Voturi C = 22% din Voturi Total $\rightarrow C = 22\%$ din 10 = 2
 Voturi D = 7% din Voturi Total $\rightarrow D = 7\%$ din 10 = 0

Care candidați beneficiază de aceste mandate? Pentru fiecare partid se organizează o listă cu candidații care și-au prezentat candidaturile în cele cinci colegii ale circumscripției și nu au câștigat un mandat, în ordine descrescătoare, în funcție de numărul de voturi obținute. Primii cinci candidați de pe această listă vor obține mandatele distribuite în această etapă.

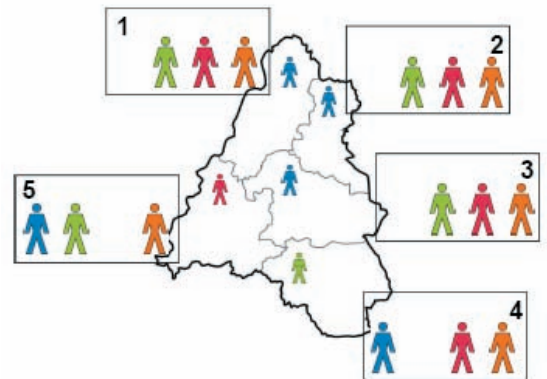
În cea de a treia fază:

- Pentru fiecare partid politic, se adună, la nivel național, resturile rămase în urma operației de împărțire realizate în cadrul celei de a doua etape;
- Pe baza sumei obținute în urma adunării resturilor și pe baza numărului total de mandate care mai sunt de atribuit la nivel național, se calculează numărul de mandate care revin partidului în cea de a treia etapă, folosindu-se metoda d'Hondt;
- Pentru fiecare partid politic, mandatele rezultate din această operație sunt direcționate către circumscripțiile plurinomiale, în funcție de ordinea descrescătoare a resturilor care au provenit din diferitele circumscripții, corespunzând partidului;
- De îndată ce au fost stabilite partidele politice și circumscripțiile plurinomiale către care trebuie direcționate mandatele în această etapă, acestea sunt alocate, pentru fiecare partid în parte, candidaților partidului care au obținut cel mai mare număr de voturi, în colegiile uninominale, alții decât cei cărora li s-au alocat mandate în primele două etape.

Dacă un partid câștigă alegerile în toate colegiile electorale cu scoruri importante, care îi dau dreptul la un al șaselea mandat, candidatului căruia i se repartizează acest mandat este numit de către partidul care are dreptul la respectivul mandat, de pe o listă națională (propusă și publicată anterior). Numărul de parlamentari aleși grație acestei liste ar fi fost, spre exemplu, în 2004, de 8.

IV.2. Critici aduse sistemului APD

Odată ce reforma electorală a devenit subiectul cel mai important al zilei numeroși comentatori au criticat sistemul APD. S-a spus că este un sistem prea complicat, inventat pentru a oferi o selecție personalizată pentru partide, în același timp păstrând aceeași compoziție în Parlament ca și înainte de reformă. Sistemul APD a fost comparat cu formulele electorale care, deși mixte, sunt foarte diferite de soluția propusă în România. De exemplu, în Italia, Germania sau Noua Zeelandă, mandatele compensatorii sunt acordate unor candidați puțin vizibili (care sunt aleși de pe o listă națională) în timpul campaniei electorale. Spre deosebire de aceste sisteme, formula APD îi pune pe toți candidații față în față cu alegătorii, la fel ca într-un sistem majoritar.

Matthew Shugart afirmă despre dificultatea sistemelor mixte: *simplitatea este o virtute a sistemelor electorale și sistemele mixte au fost întotdeauna criticate pentru că introduceau complexități judecate nefolositoare. Dacă raportul între comportamentul electoral și rezultatul în mandate nu este evident, legitimitatea sistemului poate suferi. Studii au arătat că alegătorii germani, care votează în cadrul unui sistem mixt (cel mai longeviv de altfel), nu înțeleg foarte bine care vot este mai important (dintre cel pe listă și cel uninominal). Dar, în același timp, alegătorii germani reușesc să ia decizii strategice și să-și folosească voturile, chiar dacă nu înțeleg mecanismele sistemului lor mixt proporțional. În general, un sistem ar trebui să evite o complexitate excesivă, însă, câteva complicații sunt inevitabile atunci când intențiile sunt la fel de complexe, e cazul atunci când se încearcă obținerea a ce e mai bun din cele două lumi²⁴.*

Conform aceluiași critici, alegătorii n-ar putea înțelege de ce un candidat clasat pe a doua poziție nu ar câștiga mandatul său și de ce voturile sale i-ar ajuta pe colegii săi de partid din aceeași circumscripție. Totuși, deși parlamentarii sunt aleși de către o circumscripție, în fața căreia sunt responsabili, ei îi reprezintă pe toți alegătorii din circumscripția lor și mai mult, conform Constituției, interesele tuturor românilor. Dacă cei care se clasează pe primele poziții ar câștiga toate mandatele, ar fi reprezentate doar interesele majorității din colegiul în care sunt aleși respectivii. Principiul proporționalității semnifică exact inversul. Pentru ca interesele tuturor să poată fi respectate, opinia tuturor trebuie să fie reprezentată.

S-a spus, de asemenea, că aplicarea unui sistem de tip mixt proporțional ar da prea multă greutate partidelor mici, care ar ajunge în poziții din care ar putea șantaja marile partide. Sistemul în discuție ar fi acordat partidelor mici care ar fi intrat în Parlament atâtea procente câte partidul ar fi câștigat. Este vorba și aici de rezultatele reprezentării proporționale și nu de un efect secundar al sistemului. Un sistem majoritar într-un singur tur ar elimina partidele mici, însă, un asemenea sistem ar limita, de exemplu, posibilitățile de reprezentare pentru minoritățile naționale.

Lista națională compensatorie a fost criticată și în final declarată neconstituțională. Aceasta ar fi conținut numele candidaților care ar fi obținut mandatele compensatorii. Practica mandatelor suplimentare este întâlnită în mai multe țări care aplică sisteme mixte, este o metodă folosită pentru a corecta rezultatele neproporționale. Este adevărat că cei doi sau trei candidați care s-ar afla pe primele locuri din lista națională n-ar fi trebuit să facă prea mult efort pentru a fi aleși. Pe de altă parte, niciunul dintre aceștia nu ar fi fost sigur de mandatul său.

IV.3. Sistemul francez - susținut de PSD, iar mai apoi de președintele Traian Băsescu

PD-L și Președintele României în persoană au susținut sistemul APD începând cu 2004. Reprezentanții partidului au însoțit membrii APD la conferințe pe votul uninominal și au susținut public noul Cod Electoral. Anunțul președintelui Băsescu a venit ca o surpriză în octombrie 2007. Partidul Democrat participase la negocierile începute de APD în martie 2007 și, în plus, votase împotriva aceluiași sistem, propus de către PSD, cu câteva luni înainte.

Formula adoptată este cea folosită pentru a alege președintele și primarii. De altfel, pentru a explica acest sistem de vot unii comentatori au redus explicația la formularea *să alegem parlamentarii ca primarii*, ceea ce va augmenta confuzia legată de rolul și statutul parlamentarului.

Sistemul propus inițial de către PSD în 2003 și readus în atenție de către președinte în 2007 este similar celui francez: vot nominal în circumscripție uninominală, pe baza principiului majorității absolute, de unde și cele două tururi de scrutin. Există două diferențe între cele două sisteme. Pentru a câștiga din primul tur, în Franța este nevoie de o majoritate absolută (50% + 1 din voturi) și un număr egal cu un sfert din numărul alegătorilor înscrisi pe listele electorale. Nu era cazul în cele două proiecte din România. A doua diferență, poate mai importantă este legată de promovarea în turul al doilea. În Franța aceasta este permisă tuturor candidaților care depășesc un prag de 12,5% din voturi. În România, primii doi clasați se califică în turul al doilea. (Modificările aduse nu ar schimba foarte mult efectele legii, pragul electoral de 12,5% permite confruntări cu mai mult de doi candidați – triumfiulare - în doar 1% dintre cazurile din Franța).

²⁴ M. S. Shugart, M. P. Wattenberg, *op. cit.*, p.592.

Ca toate sistemele majoritare, sistemul propus de președinte favorizează câștigătorul și exclude partidele mici sau mijlocii independente, cele care nu reușesc să facă alianțe de la reprezentare. Dincolo de acest efect asupra repartizării mandatelor, induce și un anumit tip de construcție a majorităților²⁵.

IV.4. Critici aduse sistemului majoritar în două tururi

Scrutinul majoritar în două tururi favorizează marile partide și în mod particular câștigătorul alegerilor. Dacă unul dintre partide le devansează în mod evident pe celelalte și are un partid aliat care îl sprijină în același tur, atunci primul partid are asigurată dominația Parlamentului. În Franța, singura țară europeană în care sistemul este practicat, exemplele sunt numeroase: Partidul Socialist (PS), sprijinit de aliatul său, Partidul Comunist reușește în 1981, cu 37,8% să obțină 58% din mandate, pentru ca în 1993, 1997, 2002, iar în 2007 să piardă din procente în lipsa susținerii Partidului Comunist.

Asociația Pro Democrația s-a declarat împotriva majoritarului în două tururi încă de la început, dar după 2003, atunci când PSD propunea o asemenea formulă ca alternativă la sistemul mixt, atitudinea organizației a devenit din ce în ce mai argumentată. Argumentele APD sunt construite în jurul principiului proporționalității, sistemul propus de către Președinte este mai disproporțional decât cel folosit până în 2004.

Olivier Duhamel, unul dintre cei mai cunoscuți constituționaliști francezi, consideră că această supra-reprezentare ar putea fi tolerabilă pentru că „favorizează constituția unei majorități parlamentare și mai mult, omogenitatea majorităților”²⁶. Dar chiar și Duhamel a fost în favoarea introducerii unei doze de proporțional în sistemul electoral francez cu ocazia redactării Raportului Ballardur în toamna lui 2007. Căci sacrificarea reprezentării proporționale pentru a forja o majoritate stabilă, sau chiar formată de un singur partid, s-a dovedit, și în cazul Franței, o sursă permanentă de instabilitate socială. Conflictele din interiorul Parlamentului s-au mutat în stradă, așa cum o dovedește întreaga istorie a Republicii a cincea.

Sistemul majoritar în două tururi incită partidele să formeze coaliții. Partidele sunt încurajate să intre în alianțe pre-electorale între cele două tururi și să se sprijine. Același Duhamel ne arată, însă, că partidele mijlocii care le sprijină pe cele mari au de câștigat doar în condițiile în care niciunul dintre cele două nu domină alianța. În caz contrar, partidul mai mic pierde din reprezentativitate. Este ceea ce s-a întâmplat în mai multe ocazii cu partenerul Partidului Socialist, Partidul Comunist, care, în 1981, cu 16,1% din voturi câștigă doar 9% din mandate, iar *Uniunea pentru Democrația Franceză* (aliatul UMP) a obținut, în același an, doar 12,6% din mandate pentru 19,2% din voturi.

Partidele care refuză să coopereze și partidele extremiste sunt sancționate de către acest sistem de vot. Partidul francez Frontul Național (FN) a obținut în toată istoria sa un singur mandat de deputat, în 1988, iar în 1993, când câștiga 12,4% nu obține niciun mandat. Cu același procent de 4,29% din voturi, în 2007 Partidul Comunist (aliat PS) obține 15 mandate, în timp ce FN nu obține niciunul.

Un alt caz aparte este al celui de-al treilea partid francez ca mărime, Mișcarea Democratică (MoDem, fosta Uniune Democrată Franceză). Acesta se naște din scindarea Uniunii Democratice Franceză (UDF) în 2007 și alege să se poziționeze ca partid de centru și să nu intre în alianță cu niciunul dintre cele două mari partide (UMP și PS). Acest partid, care obținuse la primul tur 7,61%, la turul doi obține doar 0,49% și are astăzi doar trei deputați în Parlamentul Franței. Frațiunea Noul Centru care alege să susțină UMP obține 2,37% la primul tur și 2,12% la turul doi, iar astăzi are 22 de deputați. Vedem cum un partid de centru nu poate supraviețui între două mari partide deși legea franceză permite competițiile triumfulare (cu trei candidați) în turul al doilea.

Un alt argument împotriva acestui sistem, ce poate fi adaptat și României, privește reprezentarea minorităților. Spre exemplu, este puțin probabil ca UDMR să obțină din același număr de mandate parlamentare într-o confruntare majoritară. Partidul etnicilor unguri se bucură de o susținere majoritară în doar două județe, Harghita și Covasna, și a obținut primul loc în alegeri în alte trei județe, însă, cu scoruri sub 50%: Mureș - 37.04%, Satu Mare - 34.66%, Sălaj - 23.37%. Ar fi deci dificil, dacă nu imposibil ca UDMR să mai câștige un număr mare de mandate în județele unde are un sprijin de mai puțin de 20% și nu ar obține niciun mandat în plus la redistribuirea națională. În cazul în care

²⁵ Olivier Duhamel, *Droit Constitutionnel*, Seuil, Paris, 1999, p.140.

²⁶ *Ibidem*, p.141.

votul maghiar s-ar fragmenta, UDMR și celelalte organizații politice ar risca să nu mai intre în Parlament sau să devină entități politice minore. Dar în acest caz riscul de conflictul etnic ar crește dramatic.

IV.5. Sistemul de consens

Partidele politice au profitat de noua situație de după eșecul referendumului din 25 noiembrie 2007, dar și de sentința Curții Constituționale privind trei articole din legea asupra căreia Guvernul își asumase răspunderea, pentru ca la revenirea la masa negocierilor organizate de APD la începutul anului 2008 să propună modificarea proiectului de lege cu care inițial fuseseră de acord. Cele mai importante modificări au privit formula electorală. Un candidat are nevoie de majoritate absolută pentru a câștiga alegerile la nivel de colegiu, iar în absența unei astfel de situații mandatele se repartizează proporțional la nivelul circumscripției județene cu compensare proporțională a reprezentării la nivel național. Ca urmare vor exista trei etape de repartizare a mandatelor, la nivelul colegiului uninominal, la nivelul circumscripției județene și la nivelul național. Pragul electoral alternativ a fost modificat. Dacă în primul sistem pragul era fixat la 5% sau un număr de patru deputați și doi senatori, în 2008 partidele au hotărât că este nevoie de șase deputați și trei senatori. Cei nouă candidați trebuie să se afle pe prima poziție din colegiul lor pentru ca partidul lor să acceadă în Parlament.

IV.5.1. Simularea sistemului electoral 2008

Pentru a exemplifica modul de atribuire a mandatelor prevăzut de sistemul electoral introdus în 2008 vom lua ca exemplu un județ fictiv în care urmează să fie aleși cinci senatori și zece deputați. Vom vedea în cele ce urmează cum se desfășoară procesul de atribuire a mandatelor de senator. În acest județ, patru partide au propus candidați și toate cele patru partide au depășit pragul electoral de 5% la nivel național. Rezultatele fiecărui partid, la nivel de colegiu pentru alegerea Senatului sunt cele descrise în Tabelul 1 care conține pe rânduri partidele, iar pe coloane voturile candidaților partidului respectiv din fiecare colegiu.

(voturi)	Colegiul 1	Colegiul 2	Colegiul 3	Colegiul 4	Colegiul 5	Total partid
Partidul A	8.989	9.949	10.742	9.896	12.243	51.819
Partidul B	2.965	3.238	4.975	3.679	3.420	18.277
Partidul C	5.165	5.641	13.383	10.936	15.076	50.201
Partidul D	2.264	2.385	1.704	1.395	1.875	9.623
Total colegiu	19.383	21.213	30.804	25.906	32.614	

Tabelul 1. Rezultatele partidelor la nivelul circumscripției (județului).

Odată ce Biroul Electoral Central (BEC) stabilește partidele politice care au depășit pragul electoral la nivel național, următoarea etapă în distribuirea mandatelor are loc la nivelul circumscripției, la nivel de județ. Astfel, Biroul Electoral de Circumscripție stabilește, separat pentru Camera Deputaților și Senat, coeficientul electoral al circumscripției (județului). Se împarte numărul total de voturi valabil exprimate pentru toți competitorii electorali care depășesc pragul electoral la numărul de mandate de senator (respectiv de deputat) ce urmează să fie aleși în acea circumscripție electorală (Legea 35/2008, art. 48, alin. 3). Pentru județul nostru, în cazul Senatului, acest coeficient este 25984 și poate fi interpretat ca număr de voturi necesare pentru câștigarea unui mandat.

Pasul următor constă în împărțirea numărului de voturi obținute de fiecare partid la nivelul circumscripției la coeficientul electoral, reținându-se partea întregă, nerotunjită a câtului. Acest număr reprezintă numărul de mandate repartizate de către Biroul Electoral de Circumscripție competitorului electoral la nivelul circumscripției electorale în prima etapă de repartizare a mandatelor. Voturile rămase, adică cele neutilizate sau inferioare coeficientului electoral, precum și mandatele ce nu au putut fi repartizate de Biroul Electoral de Circumscripție se comunică Biroului Electoral Central, pentru a fi repartizate centralizat în a doua etapă, la nivel național.

În județul fictiv luat ca exemplu situația se prezintă astfel:

Partide	Voturi	Cât (Col1 / Q)	Rest (Col1 - Col2 x Q)	Mandate (egal cu Col2)
	Col1	Col2	Col3	Col4
Partidul A	51.819	1	25.835	1
Partidul B	18.277	0	4.975	0
Partidul C	50.201	1	13.383	1
Partidul D	9.623	0	1.704	0
Total	129.920	---	---	2

Tabel 2. Cături, resturi și mandate atribuite în faza de la nivelul circumscripției.

Astfel, observăm că în județul nostru se vor atribui două mandate în prima fază și celelalte trei mandate în faza de la nivel național. Trebuie menționat că, deși am stabilit deja că Partidele A și C vor obține câte un mandat, încă nu este stabilit care dintre candidați va obține mandatele respective.

Pentru faza de atribuire a mandatelor la nivel național, se efectuează o serie de operațiuni plecând de la resturilor rămase de la nivelul circumscripției, descrise în Legea 35/2008, art. 48, alin. 6. Calculele efectuate reprezintă o aplicare a metodei d'Hondt de atribuire a mandatelor într-un sistem electoral proporțional, metodă care era folosită și de sistemul cu vot pe listă folosit în România până în 2004. În urma acestei operațiuni, pe care nu o putem efectua în cadrul unei exemplificări cu un singur județ obținem numărul de mandate ce revine fiecărui partid dintre cele care nu au putut fi atribuite la nivel de circumscripție (județ).

Trebuie apoi să stabilim în care dintre circumscripții vor fi atribuite mandatele rezultate în urma operațiunii de mai sus. Înainte de această operațiune se calculează un repartitor de circumscripție (Legea 35/2008, art. 48, alin. 7). Acest repartitor de circumscripție arată către ce circumscripții (județe) se vor îndrepta mandatele atribuite partidului la nivel național, urmând apoi ca Birourile Electorale de Circumscripție să atribue mandatele candidaților din colegii, după cum vom vedea mai jos.

Pentru a continua exemplul, să presupunem că situația se prezintă astfel:

	Mandate atribuite în faza la nivel de circumscripție (județ)	Mandate atribuite în faza la nivel național	Total mandate în circumscripție
Partidul A	1	2	3
Partidul B	0	0	0
Partidul C	1	1	2
Partidul D	0	0	0
Total	2	3	5

Tabel 3. Mandate atribuite în faza de la nivel național și totalul mandatelor.

Observăm că în județul nostru vor primi mandate doar două partide, A și C. Partidele B și D nu vor primi niciun mandat în cazul de față, dar voturile câștigate de candidații lor la nivel de circumscripție nu sunt pierdute. Ele au fost folosite pentru a calcula numărul de mandate convenit celor două partide la nivel național. Aceste mandate vor fi atribuite către candidații celor două partide care au înregistrat scoruri mai bune în alte circumscripții. Altfel spus, chiar dacă aparent în județul nostru 21,47% dintre alegători nu sunt reprezentați (cei care au votat cu Partidul B sau Partidul D), acest lucru este o consecință a aplicării principiului proporționalității la nivel național. Deși într-un județ electoratul unui partid poate părea dezavantajat, acesta este reprezentat proporțional la nivel național. Această situație contra-intuitivă este o consecință firească a dezideratului de a avea o reprezentare proporțională la nivel național.

Ajunși în acest punct mai avem de făcut un singur pas pentru a stabili cine sunt reprezentanții cetățenilor din județul nostru. Trebuie să stabilim căror candidați le sunt atribuite cele trei mandate convenite Partidului A și cele două mandate convenite Partidului C. Pentru aceasta, se alcătuieste o listă ordonată cu toți candidații, dispuși în ordinea descrescătoare a raporturilor dintre voturile valabil exprimate obținute în colegiile uninominale în care au candidat și

coeficientul electoral al circumscripției electorale respective. Rezultatele acestor împărțiri se calculează până la a opta zecimală inclusiv (art. 48, alin. 12). Pentru județul nostru, lista arată astfel:

Candidat	Colegiu	Număr voturi	Raport
Partidul C	Colegiul 5	15.076	0.00058020
Partidul C	Colegiul 3	13.383	0.00051505
Partidul A	Colegiul 5	12.243	0.00047117
Partidul C	Colegiul 4	10.936	0.00042087
Partidul A	Colegiul 3	10.742	0.00041341
Partidul A	Colegiul 2	9.949	0.00038289
Partidul A	Colegiul 4	9.896	0.00038085
Partidul A	Colegiul 1	8.989	0.00034594
Partidul C	Colegiul 2	5.641	0.00021710
Partidul C	Colegiul 1	5.165	0.00019878
Partidul B	Colegiul 3	4.975	0.00019146
Partidul B	Colegiul 4	3.679	0.00014159
Partidul B	Colegiul 5	3.420	0.00013162
Partidul B	Colegiul 2	3.238	0.00012462
Partidul B	Colegiul 1	2.965	0.00011411
Partidul D	Colegiul 2	2.385	0.00009179
Partidul D	Colegiul 1	2.264	0.00008713
Partidul D	Colegiul 5	1.875	0.00007216
Partidul D	Colegiul 3	1.704	0.00006558
Partidul D	Colegiul 4	1.395	0.00005369

Tabel 4. Ordonarea candidaților pe partide și colegii, la nivelul circumscripției.

Mandatele se atribuie în ordinea rezultată din lista de mai sus, având grijă să nu atribuim mai mult de un mandat în fiecare colegiu și ținând cont de numărul de mandate convenit fiecărui partid.

Astfel, primul mandat este atribuit candidatului Partidului C din Colegiul 5. Următorul mandat este atribuit, conform listei, candidatului Partidului C din Colegiul 3. Următorul pe listă este candidatul Partidului A din Colegiul 5, însă, în Colegiul 5 am atribuit deja un mandat candidatului Partidului C; se trece la următorul candidat. Următoarea poziție din listă este ocupată de candidatul Partidului C din Colegiul 4, dar cum Partidului C i s-au repartizat deja cele două mandate convenite se trece la următorul candidat. Nici candidatului Partidului A din Colegiul 3 nu i se repartizează niciun mandat pentru că și mandatul din Colegiul 3 a fost repartizat anterior. Astfel, cele trei mandate convenite Partidului A vor fi atribuite, conform următoarelor trei poziții de pe listă, candidaților acestui partid din Colegiile 2, 4 și 1.

Iată mai jos tabelul de la începutul prezentării, conținând voturile pentru fiecare candidat, unde i-am subliniat pe acei candidați care obțin un mandat:

(voturi)	Colegiul 1	Colegiul 2	Colegiul 3	Colegiul 4	Colegiul 5
Partidul A	8.989	9.949	10.742	9.896	12.243
Partidul B	2.965	3.238	4.975	3.679	3.420
Partidul C	5.165	5.641	13.383	10.936	15.076
Partidul D	2.264	2.385	1.704	1.395	1.875

Tabel 5. Câștigătorii mandatelor și numărul de voturi câștigate de fiecare candidat.

Observăm și la nivel de circumscripție o situație similară celei de la nivel național, în care se pare că reprezentarea nu este cea pe care o putem intui. Totuși, dacă ne uităm cu atenție, vedem că situația este „corectă” dacă avem în vedere imaginea de ansamblu de la nivelul circumscripției (județului). De exemplu, în Colegiul 4, cele mai multe voturi au fost obținute de către candidatul Partidului C (10.926 voturi), însă, mandatul este atribuit candidatului

partidului A (9.896 voturi). La nivel de colegiu ne pare injust, dar dacă privim toate colegiile din circumscripție, observăm că Partidul C a primit cele două mandate în colegiile unde candidații săi au primit 13.383 voturi, respectiv 15.076 voturi. Cu alte cuvinte, în cazul Partidului C, primesc mandate candidații care obțin mai multe voturi (deci se bucură de un sprijin electoral mai larg) în detrimentul colegilor de partid care strâng mai puține voturi, dar sunt mai bine plasați în cadrul colegiului.

În cazul Partidului A observăm situația opusă, în care candidații cei mai bine plasați (din Colegiile 3 și 5) nu primesc mandat. Acest lucru este consecința faptului că în colegiile respective candidații Partidului C sunt mult mai bine plasați decât cei ai Partidului A. La nivelul circumscripției, alegătorii sunt reprezentați ținându-se, însă, cont de numărul de mandate convenit fiecărui partid. Dacă interpretăm câturile din Tabelul 5 ca fracțiuni de mandat câștigate de fiecare candidat, constatăm că mandatele au fost atribuite acelor candidați care au obținut „câțul cel mai mare” dintr-un mandat la nivelul circumscripției.

În continuare vom da și un exemplu concret privind modul de împărțire a mandatelor. Este vorba despre modul de împărțire a mandatelor de senator în județul Călărași. Astfel, în prima etapă se stabilește coeficientul de circumscripție. Fiind vorba de un județ cu doi senatori, cele 81096 de voturi se împart la 2 și rezultă coeficientul 40548. Dintre cele patru formațiuni care au depășit pragul de 5% la nivel național, în Călărași doar PNL, cu 35656 de voturi, PD-L, cu 26487 de voturi și PSD, cu 18953 de voturi, au obținut rezultate care să dea speranța obținerii unui mandat. Cu toate acestea niciun partid nu a obținut suficiente voturi pentru a câștiga din prima etapă mandatul de senator, căci PNL a obținut coeficientul 0,9, PD-L 0,7, iar PSD 0,4. Abia în etapa a doua cele două mandate au fost acordate conform rezultatelor PNL și PD-L.

În cazul PNL a primit mandatul candidatului din Colegiul 1 care obținuse cele mai multe voturi, chiar dacă și în Colegiul 2 tot PNL se situase pe primul loc (în Colegiul 1 Vasile Nedelcu a obținut 23281 de voturi, iar în Colegiul 2 Norica Nicolai s-a situat prima, dar doar cu 12375 de voturi). În cazul PD-L, deși candidatului din Colegiul 1 avea cele mai multe voturi, pentru că mandatul acesta se distribuise, și, conform legii nu pot fi doi aleși în același colegiu, candidatului din Colegiul 2 a devenit senator (deși Emil Mușat primise 16600 de voturi în colegiul 1, Dumitru Costin cu doar 9887 a devenit senator). În ce privește PSD, nici Ioan Tărăcilă cu 13797 de voturi, nici Ion Neagu cu 5156 de voturi nu au putut primi mandate deoarece partidul lor a obținut socrul cel mai mic. Cu toate acestea voturile PSD nu au fost pierdute, alegătorii PSD fiind reprezentați prin acei candidați care au primit mandate la nivel național.

Exemplul de mai sus dovedește că, dincolo de critica furioasă făcută sistemului electoral imediat după alegerile din 30 noiembrie 2008, repartizarea mandatelor a fost proporțională. Dacă ar fi funcționat un sistem majoritar, PNL cu doar puțin peste 40% din voturi ar fi reprezentat toți alegătorii din județul Călărași, deși majoritatea votaseră împotriva acestui partid. Confuzia voită dintre circumscripția uninominală și modul de distribuire a mandatelor a dat, însă, inamicilor noului sistem electoral ocazia de a se război cu cei ce au susținut reforma electorală, în special cu APD.

IV.6. Dezavantajele sistemului

Criticile aduse noului sistem au fost asemănătoare cu cele aduse formulei inițiale. Cei care fuseseră de acord cu sistemul propus de către președintele Traian Băsescu au criticat sistemul de consens pentru că acesta nu este un uninominal pur ci se aseamăna mai mult cu sistemul folosit până în 2004. Cei care au fost de acord cu sistemul propus inițial de către Asociația Pro Democrația au considerat că această nouă formulă diminuează efectele sistemului majoritar instaurând în schimb raporturi strânse și sistematice între partidele politice, candidații și aleșii lor și alegători.

Noul sistem are avantaje și dezavantaje, ca orice sistem electoral. Cetățenii ar putea recurge la "votul tactic". Acest lucru s-ar întâmpla dacă alegătorii au tendința să voteze pe acei candidați care par să aibă cele mai mari șanse de victorie, chiar dacă preferința lor ar merge spre un alt candidat, cu șanse mai mici, altminteri votul lor ar fi irosit. Dar, în noul sistem electoral, cum am demonstrat în exemplul distribuirii mandatelor de senator în județul Călărași, votul acordat unui candidat necâștigător este recuperat, prin faptul că de el beneficiază un alt candidat din același partid, care primește mandatul în faza de compensare.

Un alt dezavantaj, criticat de mass-media, este posibilitatea de a produce „colegii de buzunar”. Comentatorii politici au susținut că partidele politice care au hotărât delimitarea colegiilor uninominale au încercat să obțină avantaje pentru candidații lor sau ai partenerilor locali. O metodă folosită a fost delimitarea unui colegiu de dimensiuni reduse, în care sprijinul pentru un candidat este de peste 50%. Aceste colegii ar fi fost apoi rezervate persoanelor cu greutate din partid. O asemenea intenție este posibilă, însă, nu există nici un câștig pentru partid. Mandatul obținut în acest mod ar fi scăzut din numărul de mandate convenite. În ceea ce-l privește pe candidat, această tactică este riscantă. În cazul în care candidatul nu obține 50%+1 din voturi el riscă să piardă mandatul, tocmai pentru că ar obține mai puține voturi decât colegii săi de partid, cum s-a întâmplat în exemplul împărțirii mandatelor de senator la Călărași.

O situație aparte, rezultat al componentei majoritare a sistemului, s-ar produce în cazul în care un partid ar câștiga cu 50%+1 toate mandatele dintr-o circumscripție. În acest caz, toate celelalte formațiuni politice nu vor mai fi reprezentate în respectiva circumscripție, indiferent de procentul obținut la al doilea nivel. Numărul de mandate convenite fiecărei formațiuni politice ar fi corectat la nivel național, însă, partidele ar putea pierde pentru patru ani reprezentarea parlamentară într-un județ.

Cel mai criticat dezavantaj, tot o consecință a dozei de majoritar, a fost faptul că mulți candidați care s-au situat pe primul loc în colegiu nu au obținut mandatul, în schimb candidați situați pe locurile doi, trei și foarte rar chiar patru au putut obține mandate. Acest argument pornește de la confuzia dintre circumscripția uninominală și modul de repartizare a mandatelor. Dar, tot în exemplul de la sfârșitul capitolului precedent privind distribuirea mandatelor în județul Călărași se găsește și contraargumentul: repartizarea absolut majoritară ar produce inechități și mai mari. Pe de altă parte, în sistemul inițial APD acest inconvenient era rezolvat, căci în prim fază primeau mandate toți candidați care ocupau primul loc în colegiu, compensarea proporțională realizându-se pentru celelalte 50% din mandate.

Atunci când se fac analize în legătură cu posibilele avantaje și dezavantaje trebuie să plecăm de la ideile de bază ale acestui sistem, de a combina ceea ce este mai bun dintre cele două principii de bază: capacitatea majoritarului de a produce majorități stabile și de a îmbunătăți raporturile dintre alegători și aleși, de a asigura o reprezentare corectă pentru toate minoritățile și opiniile politice.

V. Concluzii

Reforma sistemului electoral nu poate fi văzută ca o rezolvare a tuturor problemelor clasei politice. Conștientă de acest fapt, Asociația Pro Democrația a inițiat acest proiect în speranța începerii unui proces de reformă pe termen lung care să crească încrederea în Parlament ca instituție fundamentală a democrației reprezentative și să responsabilizeze aleșii. Dar în România politicienii s-au rezumat în ultimii ani la a limita reforma politică doar la sistemul electoral, urmând ca restul să fie rediscutat și renegociat odată ce publicul va realiza că schimbările aduse de noul sistem nu sunt suficiente pentru reconcilierea clasei politice cu alegătorii.

Legea electorală votată la 4 martie 2008 nu avea cum să fie panaceul pentru toate bolile sistemului politic românesc. Era, însă, cea mai bună soluție de compromis la care se putea ajunge în contextul politic existent în acel moment. Ea reușea să conserve cele două principii care au stat la baza succesivelor proiecte de Cod Electoral elaborate de Asociația Pro Democrația, votul în colegii uninominale și repartizarea proporțională a mandatelor contribuind la crearea condițiilor pentru începutul unei reforme a clasei politice, în primul rând a recrutării parlamentarilor.

„Dacă în 1990 protestatarii din Piața Universității blocau centrul Bucureștiului și cereau interdicții pentru membrii nomenclaturii, înainte de sfârșitul secolului, ONG-urile deveniseră inițiatori legislativi”²⁷. Ceea ce este poate mai important, însă, uitat deja de către public și mass-media, este că această lege, inițiată de către o organizație neguvernamentală, a fost adoptată datorită susținerii extraordinare a populației. Partidele politice, cele care au puterea de a-și legifera viitorul au fost împinse la masa negocierilor de presiunea celor 78% dintre români care doreau ca prin ceea ce s-a numit votul uninominal să reformeze clasa politică.

²⁷ Marina Popescu, *Romania - stability without consensus*, in M. P. Frances Millard, *Embodying Democracy: Electoral System Design in Post-Communist Europe*, Palgrave MacMillan, 2002, p. 108.

Glosar electoral

Dreptul de vot

Cens = 1. (În unele țări) Până la introducerea votului universal, valoare minimă a contribuției prin impozit prevăzută de legile electorale, necesară pentru acordarea dreptului de alegător. Grupare a unor cetățeni sau a tuturor locuitorilor unei țări după diverse criterii. **2.** (În Roma antică) Recensământ al cetățenilor și al averii lor. Efectuat din cinci în cinci ani, pentru a servi ca bază în recrutare, la fixarea impozitelor, la exercitarea drepturilor politice etc. **3.** (În societatea feudală) Rentă în bani sau în natură datorată seniorului de către posesorul pământului.

Vot cenșitar = sistemul electoral practicat pe scară largă înainte de instituirea votului universal, care consta în recunoașterea calității de alegător și implicit a dreptului de vot cetățenilor care aveau un anumit venit anual evaluabil în titluri de proprietate imobiliară (terenuri, clădiri) sau stabilit în funcție de cuantumul impozitelor plătite anual asupra veniturilor încasate.

Vot universal = sistem electoral care acordă dreptul de vot tuturor cetățenilor, indiferent de avere sau educație. Dar în prima jumătate a secolului al XX-lea formula „vot universal” privea acordarea de drepturi electorale doar bărbaților.

Sisteme electorale

Sistem electoral majoritar = formulă electorală care acordă locul supus alegerii primului clasat în urma voturilor. Votul se organizează în circumscripții uninominale în care câștigătorul, care a obținut majoritatea relativă sau absolută a voturilor, ia totul, respectiv postul. Contracandidații săi, indiferent de procentul pe care îl obțin, dacă nu sunt primii, pierd orice șansă de primi un mandat. Termenul caracterizează mai multe metode de vot: sistemul britanic, sistemul francez sau votul alternativ. Avantajul sistemului majoritar este că permite majorități puternice și guverne stabile. Dezavantajul său este că nu permite reprezentarea intereselor minoritare.

Sistem electoral proporțional (RP) = practică electorală care își propune să reproducă cât mai fidel în locuri procentajul obținut în voturi. Termenul caracterizează mai multe metode de vot și calcul electoral care să transforme de o manieră proporțională voturile în locuri într-o adunare electivă. Avantajul RP este că permite reprezentarea unei game largi de interese, inclusiv cele ale minorităților. Dezavantajul său este că, de regulă, nu oferă niciunei formațiuni politice o majoritate absolută și determină formarea unor guverne de coaliție relativ slabe.

Sistem majoritar relativ (sistem britanic) = formulă electorală majoritară, în circumscripții uninominale, cu un singur tur de scrutin, în care primul clasat în alegeri, indiferent de procentul de voturi, primește mandatul.

Sistem majoritar absolut (sistem francez) = formulă electorală majoritară, în circumscripții uninominale, cu două tururi de scrutin. Dacă în primul tur de scrutin niciun candidat nu a obținut 50%+1 din voturi se trece la al doilea tur, de balotaj, între primii doi sau mai mulți candidați din primul tur. Mandatul este obținut doar cu 50%+1 dintre voturile exprimate.

Sistem majoritar cu vot alternativ = sistem electoral puțin popular, întâlnit în Australia. Alegătorii ordonează, după preferințe, pe buletinul de vot, candidații care se prezintă în alegeri, în circumscripții uninominale.

Sistem RP pe liste de partid = caracteristic Europei de Vest și Europei Centrale și de Est. Alegătorii votează una din listele propuse de partide în circumscripții plurinomiale, iar locurile se atribuie în funcție de procentele obținute.

Sisteme RP mixte cu selecție de listă și personalizată și distribuție proporțională = așa cum îi spune chiar denumirea, este o formă mixtă care combină listele de partid cu elemente ale sistemului majoritar. Fiecare alegător are, de regulă, la dispoziție două voturi: unul se acordă unei liste din cele propuse de partide și celălalt se acordă

unui candidat la fel ca în sistemul majoritar. Resturile se atribuie după liste. Sistemul se poate întâlni în Germania unde 50% dintre candidați se aleg pe liste și 50% în circumscripții uninominale.

Sisteme RP cu vot unic transferabil = sistem proporțional întâlnit în Irlanda și Malta. Alegătorii au în față liste propuse de partide. Ei aleg lista partidului care le reprezintă opțiunile și apoi ordonează cu pixul candidații din lista respectivă

Vot cu panașaj = metodă de vot în sistemul proporțional, în care alegătorul poate să adauge nume la listele prezentate de partid sau să aleagă reprezentanți, în limita locurilor din circumscripție, din mai multe liste. Votul cu panașaj se opune sistemului de vot cu liste fixe.

Prag electoral = procent minim de voturi pe care un partid trebuie să le obțină în sistemul PR pentru a putea accede în Parlament (sau alt corp electiv). Instituirea pragului electoral încearcă să evite fragmentarea extremă a spectrului politic. Voturile acordate formațiunilor care obțin mai puțin decât pragul electoral se redistribuie la partidele care depășesc acest prag. În cazul românesc de aici rezultă o mare disproporționalitate între numărul de voturi obținute de unele partide și numărul de mandate pe care ele în primesc.

Circumscripții electorale

Circumscripție electorală = unitate teritorială la nivelul căreia se stabilește în primă instanță distribuția mandatelor, zonă geografică în care populația depinde de o listă electorală dată sau de un candidat. Circumscripțiile pot fi stabilite la nivelul unor unități administrativ-teritoriale (județele în România) sau la nivel național (de exemplu în Olanda sau Israel).

Magnitudinea circumscripției = numărul de mandate care se distribuie la nivelul unei circumscripții. În funcție de magnitudinea circumscripției se pot identifica circumscripții uninominale și circumscripții plurinominale.

Circumscripție uninominală = arie teritorială pentru care cetățenii aleg un singur reprezentant. Este tipul de circumscripție caracteristică sistemelor majoritare și sistemelor proporționale mixte. Pentru că circumscripția uninominală este caracteristică mai multor sisteme, reunind calitatea de a pune candidatul direct în fața alegătorilor, expresia vot uninominal este folosită pentru a caracteriza toate aceste formule electorale.

Circumscripție plurinominală = arie teritorială pentru care cetățenii aleg mai mulți reprezentanți. Este tipul de circumscripție caracteristic sistemelor proporționale pe liste.

Colegiu electoral = **1.** (În sistemul electoral românesc adoptat în 2008) arie teritorială pentru care cetățenii aleg un singur reprezentant. Dar în acest caz colegiul electoral nu este sinonim cu circumscripția, pentru că distribuția mandatelor se face în principal la nivel de județ (vezi simularea din prezentul material). **2.** (În sistemul cenșitar definit în 1866) grup de cetățeni care plăteau același cens și care alegeau împreună un număr repartizat de deputați. Reprezentarea era disproporționată, deoarece acele colegii care reuneau majoritatea populației, plătind un cens mic, alegeau un număr foarte mic de deputați.

Bibliografie

Surse primare:

- Berger, Peter L., Thomas Luckmann, *Cosntruirea socială a realității*, Editura Art, București, 2008.
- Dhal, Robert, *Poliarhiile*, Institutul European, Iași, 2000.
- Duhamel, Olivier, *Droit Constitutionnel*. Seuil, Paris, 1999.
- Duverger, Maurice, *Les partis politiques*, Armand Colin, Paris, 1981..
- Gallagher, Tom, *Furtul unei națiuni*, Humanitas, București, 2004.
- Gallagher, Michael, Paul Mitchell, *The Politics Electoral Systems*, Oxford University Press, 2008.
- Lijphart, Arendt, *Modele ale democrației*, Polirom, Iași, 2008.
- Martin, P., *Les systèmes électoraux et les modes de scrutin*, Montchrestien, 2006.
- Morar, Filon, *Democratia privilegiilor*, Paideia, București, 2001.
- Mungiu - Pippidi, Alina, *Politica după comunism*, Humanitas, București, 2002.
- Popescu, Marina, „Romania - stability without consensus”, in M. P. Frances Millard, *Embodying Democracy: Electoral System Design in Post-Communist Europe*, Palgrave MacMillan, 2002.
- Popper, Karl, *Societatea deschisa și dușmanii ei*, Editura Humanitas, București, 1990.
- Preda, Cristian, „Sistemul de partide și familiile politice din România postcomunistă”, in J.-M. d. Waele, *Partide politice și democrație în Europa centrală și de est* (pg. 273 - 300), Humanitas, București, 2002.
- Preda, Cristian, Soare, Sorina, *Regimul, partidele și sistemul politic din România*, Nemira, București, 2008.
- Radu, Sorin, *Modernizarea sistemului electoral din România (1866 – 1938)*, Institutul European, Iași, 2001.
- Sartori, Giovanni, *Comparative Constitutional Engineering*, NYU Press, New York, 1997.
- Shugart, M. S., M. P. Wattenberg, *Mixed-Member Electoral Systems: The Best of Both Worlds?*, Oxford University Press, 2003.
- Zamfira, Andreea, „Elections et électeurs au XIXe et XXe siècle. Une généalogie de l'étude électorale en Roumanie”, in *Studia Politica*, no. 21, 2006.

Surse secundare:

Raport Final – Forum Constituțional, Asociația Pro Democrația, București, 2002.

Ziarul Ziu, 17 ianuarie 2003.

Ziarul Ziu, 29 octombrie 2007.

www.hotnews.ro (21 noiembrie 2007)

www.presidency.ro (25 noiembrie 2007)

**Cu toții facem lucruri trăznite...
Noi mușcăm!**

**Îți plac proiectele
Asociației Pro Democrația?
Dacă da, ajută-ne să dezvoltăm altele noi!**

Poți oricând să ne sprijini financiar făcând o donație sau direcționând 2% din impozitul tău pe venit datorat statului folosind următoarele date fiscale:

Denumire entitate nonprofit: Asociația Pro Democrația

Cod de Identificare Fiscală: 10211579

Cont bancar IBAN: RO15 RNCB 0072 0496 7871 0004

Banca: BCR Sector I, Agenția Ion Mihalache

Acest material a fost realizat cu sprijinul financiar al Agenției pentru Strategii Guvernamentale.
Conținutul acestui material nu reprezintă în mod necesar poziția finanțatorului.

© Material editat de către Asociația Pro Democrația

Publicat la București, decembrie 2008

Asociația Pro Democrația
Bd. Mareșal Averescu nr. 17
Pavilion F, etaj 3
Sector 1, București

Tel./fax: (+4021) 222 82 45
(+4021) 222 82 54
E-mail: apd@apd.ro
Web: www.apd.ro